

MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

KATEDRA POLITOLOGIE

***Liberální demokraté a jejich postavení
v britském stranickém systému***

bakalářská práce

Zuzana Cimalová

Vedoucí práce: PhDr. Roman Chytilek, Ph.D.
UČO: 195578
Obor: Politologie – Evropská studia
Imatrikulační ročník: 2004

Brno 2008

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Liberální demokraté a jejich postavení v britském stranickém systému* vypracovala samostatně a použila jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Brně 10.12. 2008

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce PhDr. Romanu Chytilkovi Ph.D. za cenné komentáře, jež mi během psaní práce poskytnul.

OBSAH

1.	ÚVOD	5
2.	KONEC 80. LET: VZNIK STRANY LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ	7
2.1	Rozštěpení volebního bloku Aliance	
2.2	Rané účinkování liberálních demokratů	
2.3	Očekávání spojená s rolí liberálních demokratů ve stranickém systému	
3.	LIBERÁLNÍCH DEMOKRATÉ V LETECH 1992 – 1997	10
3.1	Volby 1992	
3.2	Spolupráce s labouristy v období 1992 – 1997	
4.	LIBERÁLNÍCH DEMOKRATÉ V LETECH 1997 - 2001.....	13
4.1	Volby 1997	
4.2	Spolupráce s labouristy v období 1997 – 2001	
5.	LIBERÁLNÍCH DEMOKRATÉ V LETECH 2001 - 2005	17
5.1	Volby 2001	
5.2	Spolupráce s labouristy v období 2001 - 2005	
6.	LIBERÁLNÍ DEMOKRATÉ VE VOLBÁCH 2005.....	20
7.	VOLBY DO SKOTSKÉHO A VELŠSKÉHO PARLAMENTU.....	24
8.	ROLE LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ NA ÚROVNI KOMUNÁLNÍ POLITIKY.....	25
9.	STRUKTURA STRANY.....	27
10.	PROGRAM A IDEOLOGICKÉ VYMEZENÍ STRANY V TEORETICKÉ PERSPEKTIVĚ	28
11.	VOLEBNÍ PODPORA LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ.....	30
12.	VLIV VOLEBNÍHO SYSTÉMU NA POZICI STRANY.....	33
13.	VLIV LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ NA TYP STRANICKÉHO SYSTÉMU.....	34
13.1	Problém s typologií?	
13.2	Zvyšující se role liberálních demokratů a křehkost britského bipartismu	
13.3	Závislost liberálních demokratů na strategii hlavních dvou stran	
14.	ZÁVĚR	39
	SEZNAM LITERATURY	42
	SEZNAM PRAMENŮ	44
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	45

Práce obsahuje 82 765 znaků.

1. ÚVOD

Cílem bakalářské práce je analyzovat vývoj britské strany liberálních demokratů v podmínkách zdejšího stranického systému. Časově se práce zaměřuje na období navazující na transformaci *Liberální strany* a *Sociálně demokratické strany* do jednotného uskupení *Liberálních demokratů*.

Práce sleduje vystupování strany v jednotlivých celostátních volbách v letech 1992 – 2005, kdy si klade za cíl zaměřit se na účinkování liberálních demokratů ve vztahu ke dvěma hlavním britským stranám a jejich elektorátu. Zároveň má za cíl zhodnotit pozici liberálních demokratů na socioekonomické konfliktní linii a jejich ideologickou vzdálenost od konzervativců a labouristů. Práce se zabývá otázkou, jakým způsobem se případné přeskupení stran, zejména po labouristické adaptaci *třetí cesty*, promítlo do vztahů liberálních demokratů s labouristy včetně dopadu na jejich voličskou podporu.

Práce se pouze okrajově zaměřuje na vystupování strany v rámci devolucí vytvořených zastupitelských orgánů Walesu a Skotska a to pouze do té míry, aby bylo poukázáno na zdejší interakce liberálních demokratů s ostatními stranami a stručně nastíněna jejich volební podpora. Mimo záběr práce stojí volby do Evropského parlamentu, naopak podstatnou rovinou vhodnou k zaměření pozornosti je lokální politika. Důvodem je fakt, že účinkování strany na úrovni lokální politiky je důležité pro volební strategii liberálních demokratů a lokální úroveň jako taková je považována za hlavní těžiště moci strany.

Podstatnou součástí práce je zaměření se na vztahy liberálních demokratů s labouristy a to ve dvou časových rovinách. První z nich je období, kdy labouristé zastávali pozici oficiální opozice a připravovali se na převzetí moci v roce 1997, druhou rovinu tvoří období, kdy *Labouristická strana* působila jako vládní strana a *Liberální demokraté*, povzbuzeni úpadkem podpory konzervativců, mohli očekávat posílení vlastní relevance a to účasti v koalici s labouristy, případně zviditelněním se v pozici konstruktivní opozice.

Ve vztahu k samotným liberálním demokratům se práce snaží určit stručně určit její organizační strukturu a charakter programu strany se zmíněním témat, kterými se liberální demokraté vymezují vůči svým politickým protivníkům. Z důvodu určení současné voličské podpory strany, která je důsledkem dlouhodobějšího historického vývoje vztahů liberálního

tábora a jeho elektorátu, práce v některých oblastech překračuje vytyčené časové kontinuum a odkazuje na dřívější účinkování liberálních předchůdců strany.

Závěr práce je věnován pozici liberálních demokratů v britském stranickém systému, jejich vlivu na zdejší systém dvou stran, o kterém nepanuje ve vědeckém diskurzu shoda a to právě z důvodu klesajícího kombinovaného podílu hlavních stran na podpoře voličů. Pozornost je věnována britskému většinovému volebnímu systému *first past the post*, jeho účinku na třetí stranu a konfrontaci se závěry Maurice Duvergera o jeho dopadech. V poslední řadě se práce dotýká možného vývoje stranického systému a roli strany liberálních demokratů v něm.

2. KONEC 80. LET: VZNIK STRANY LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ

2.1 Rozštěpení volebního bloku Aliance

Liberální strana (Liberal Party, L) kooperovala od roku 1981 se *Sociálně demokratickou stranou* (Social Democratic Party, SDP), založenou téhož roku, v jednotném volebním subjektu zvaném *Aliance* (Alliance, A). S přibývajícím nespokojením s nekompromisní vládou Margaret Thatcherové a slibným složením Aliance, disponujícím zkušenými ministry předešlé labouristické vlády a výrazným navýšením členské základny, se od vytvoření Aliance očekával impuls ke změně stranické soutěže. K potvrzení těchto očekávání nakonec nedošlo, vzhledem k situaci po válce o Falklandy, kdy si konzervativci zajistili příliv podpory nacionalisticky smýšlejících voličů. Volby v roce 1983 znamenaly pro spolupracující proud liberálů a sociálních demokratů rekordní počet hlasů voličů od roku 1923. Přepočtení hlasů na mandáty však přisoudil *Alianci* pouhých 23 parlamentních křesel (Stevenson 1990: 45).

Obě strany tvořící uskupení Aliance se začaly potýkat s personálními spory, navenek poškozujícími důvěryhodnost subjektu. SDP byla poznamenána spory předsedy strany Davida Owena a Roye Jenkinse zejména v záležitostech spolupráce s liberály nebo obranné politiky. Křídlo sociálních demokratů v čele s Davidem Owenem bylo silným oponentem vůči tradiční pacifistické politice liberálů a zároveň usilovalo o udržení co největší nezávislosti na liberálech (Stevenson 1990: 44 – 46).

Rok 1986 přinesl závažný rozkol mezi představiteli kooperujících stran, kdy se předseda pacifistických liberálů David Steel ocitl v otevřeném konfliktu s Davidem Owenem v záležitosti vývoje jaderných zbraní. Důsledkem byl pro *Alianci* negativní výsledek průzkumu veřejného mínění v témže roce. Ačkoliv kompromisu v oblasti obranné politiky nakonec dosaženo bylo, nesourodé dvojí vedení Aliance bylo pro uskupení silným handicapem. Neúspěch ve volbách v roce 1987 se tak stal finálním impulsem pro sjednocení stran. Zatímco David Steel požadoval fúzi okamžitě po zveřejnění volebních výsledků, David Owen se stejně velkým úsilím sjednocení oponoval. Poté, co se členové SDP rozhodli pro splynutí v jednu stranu s liberály, rezignoval Owen na post předsedy strany ve prospěch Roberta MacLennana. V roce 1988 tak vznikla strana *Sociálních a liberálních demokratů* (Social and Liberal Democrats, SLD). Ve stejném roce David Owen znovuzaložil

pokračovatelku SDP, jejíž existence však neměla dlouhého trvání. Stejně tak se sloučením nesouhlasící část členů Liberální strany založila v roce 1989 novou stranu, která dodnes funguje pod původním názvem. Liberální strana tak zdělila po své předchůdkyni pouze odkaz liberální identity a název, zatímco materiální zázemí připadlo sloučeným SLD (Stevenson 1990: 43 – 45). Existence Liberální strany byla médií značně ignorována, přesto znamenala pro SLD ohrožení na lokální politické scéně, zejména protože posilovala negativní pověst rozdrobeného liberálního tábora (Boothroyd 2001: 146).

Po vzniku nového uskupení vyvstaly otázky ohledně míry fragmentace britského stranického spektra a to vzhledem k tomu, že britský liberální tábor byl v podstatě rozštěpen na výše zmíněné tři následníky. K první redukci došlo záhy v roce 1990, kdy se rozpadla SDP vedená Davidem Owenem. Ani doposud existující nástupnická Liberální strana neměla výraznější potenciál z hlediska celonárodního, vzhledem k tomu, že nebyla zastoupena v parlamentu. Její existence se zaměřila na komunální politickou rovinu, kde je v současnosti zastoupena třemi radními na úrovni hrabství a necelou třicítkou radních v rámci jednotlivých distriktů (The Liberal Party 2008). Jediným relevantním představitelem liberální tradice tak zůstala SLD.

2.2 Rané účinkování liberálních demokratů

Prvním testem čerstvě založené SLD byly komunální volby v roce 1988. Strana se sice umístila před konkurenčními SDP Davida Owena, zaznamenala však ztrátu více než šedesáti lokálních mandátů. Krátce po volbách se předseda strany David Steel dle očekávání rozhodl nekandidovat znovu na pozici ve vedení strany. O jeho nástupci se rozhodovalo mezi Paddyem Ashdownem a Alanem Beithem, kteří zastávali rozdílné názory na budoucnost strany. K Ashdownově vizi, že strana by měla nahradit labouristy na pozici druhé britské strany, byl Beith značně skeptický. Byl to Paddy Ashdown, kdo se stal po jednoznačném vítězství následníkem Steela. Doplňující parlamentní volby však nedopadly pro stranu pozitivně a výsledky v Richmondu a Epsom Forest svědčily o tom, že nerozdělená Aliance by dosáhla vítězství. Sérii špatných výsledků strany podtrhly volby do Evropského parlamentu (Stevenson 1990: 45).

Původně zvolený název sloučené strany *Sociální a liberální demokraté* byl ještě v roce 1988 změněn na *Demokraté*. Poté, co první volební výsledky v mezivolbách a volbách do Evropského parlamentu odhalily nízkou míru ztotožnění se voličů se stranou, bylo nutné

dohodnout se na opětovné změně názvu. Zejména evropské volby znamenaly ohrožení dosavadní etablované pozice liberálního tábora, když se na třetím místě umístila *Strana zelených* (Green Party, GP). Ke konečnému výběru názvu *Liberální demokraté* (Liberal Democrats, LD) došlo v roce 1989.

Obnova síly strany se projevila hned v následujícím roce, kdy strana zaznamenala významné zisky v lokálních volbách a těžila především z nespokojenosti s vládou konzervativců. Stejně tak si strana téhož roku připsala zisk Eastbournu v doplňovacích volbách do parlamentu (Stevenson 1990: 46).

Záchrana liberálních demokratů jako celobritské síly vzešla z tehdejšího nepřesvědčivého vystupování neoblíbených vládních konzervativců a neschopnosti labouristů nabídnout voličům variantu k restriktivní ekonomické politice konzervativců. Liberálním demokratům se podařilo vymezit se návrhem místních daní z příjmů a před volbami 1992 získali cenné politické body za návrh reformy financování vzdělávacího systému, která se stala nejúspěšnějším prosazovaným tématem volební kampaně 1992 vůbec (Taylor 2007: 30).

2.3 Očekávání spojená s rolí liberálních demokratů ve stranickém systému

Na konci 80. let shrnul John Stevenson teoretická očekávání ohledně budoucího působení liberálních demokratů do tří variant. První se týkala etablování systému *dvou a půlté strany*, kdy si nová strana, neustále chronicky oslabována logikou fungování systému *first past the post*, zachovává určitou míru vlivu alespoň na okrajové záležitosti politického rozhodování, ale není schopna nahradit žádnou z hlavních stran ve vedoucím tandemu (Stevenson 1990: 36). Role liberálních demokratů je jen obtížně přirovnatelná k pivotální straně Blondelova systému dvou a půl stran z toho důvodu, že liberální demokraté prozatím nedosáhli na účast v koalici. Navíc zatímco v Blondelově typologii je relevance pivotální strany vzhledem k volebním ziskům nadhodnocena, v případě britských liberálních demokratů je tomu právě naopak (viz kapitola 9).

Druhá predikce spekovala o posunu liberálních demokratů na pozici první případně druhé britské strany (Stevenson 1990: 36). Tato teze korespondovala s ambicemi Paddyho Ashdowna zvoleného do čela liberálních demokratů v roce 1988. V neúspěchu této verze hovoří především nastavení volebního systému *first past the post* nepřidělovacímu přiměřené zastoupení stranám s rozptýlenou voličskou podporou (viz Chytilík, Hušek 2004: 66).

Třetí variantou, zmíněnou Stevensonem, byla postupná fragmentace a změna stranického systému, související s nárůstem počtu a vlivu třetích stran a jejich odčerpáváním podpory dvěma hlavními britskými stranám. Tato možnost je ostatně předmětem kapitoly 10 této práce.

3. LIBERÁLNÍCH DEMOKRATÉ V LETECH 1992 - 1997

3.1 Volby 1992

Prvním stěžejním testem sloučené formace byly celostátní volby v roce 1992. Strana sice nepřekonalala výsledek *Aliance* z roku 1987, ale během volební kampaně zaznamenala nárůst podpory a v konečném výsledku obsadila dvacet parlamentních křesel po obdržení téměř 18 % voličské podpory (Boothroyd 1992).¹

Výsledky voleb 1992 a distribuce mandátů			
Strana	Počet hlasů	%	Počet mandátů
Labouristé	11,560,484	34.4	271
Konzervativci	14,093,007	41.9	336
Liberalní demokraté	5,999,606	17.8	20

Tabulka 1. Data: *United Kingdom Parliament*, www.parliament.uk

Strana si ve volebním klání vedla úspěšně spíše proti konzervativcům. Tato tendence byla potvrzena v následujícím roce, kdy liberální demokraté převzali v rámci doplňovacích parlamentních voleb dvě oblasti s tradiční podporou konzervativců Newbury a Christchurch. Naopak byly zaznamenány ztráty liberálních demokratů ve prospěch labouristů, což se stalo očividným po zvolení Tonyho Blaira do čela Labour Party (Boothroyd 2001: 147).

Vítězní konzervativci získali v těchto volbách 41,9 % hlasů a 336 parlamentních křesel. Souhrnný zisk liberálních demokratů a labouristů byl 52,2 % hlasů a 291 mandátů. Kdyby tyto dvě strany postupovaly ve volbách společně, byly by schopny vítěznou stranu porazit. To potvrdil i výzkum veřejného mínění provedený v roce 1993, kdy se 58 % voličů vyslovilo, že by podpořilo koalici vedenou Johnem Smithem a Paddym Ashdownem, zatímco pouze 26 % by volilo stranu toryů (The Economist 1994).

¹ Ztráta voličské podpory oproti výsledku *Aliance* v předešlých volbách byla 4,81 %, strana obsadila o dva mandáty méně než v předešlých volbách, viz <http://www.election.demon.co.uk/ge1992.html>.

3.2 Spolupráce s labouristy v období 1992 - 1997

Spolupráce labouristů a liberálních demokratů, která se během tohoto volebního období začala projevovat, byla zjevná, ačkoliv se vedení stran ke společnému postupu přiznávalo zřídka a charakter jejich vztahu byl označován jako *tichý pakt*. Kromě snahy společně porazit torye existovaly další pohnutky: nová Blairova vláda tak mohla být s podporou liberálních demokratů více imunní vůči rebelům ve vlastních řadách nesouhlasících s postoji k Evropské unii nebo otázkám devoluce. Očekávaný přínos pro liberální demokraty spočíval ve všeobecně větším vlivu na politiku a příslibem labouristů jednat o zavedení systému poměrného zastoupení (Cable 1996: 22 – 23).

Na začátku volebního období 1992 – 1997 liberální demokraté evidentně opustili svou neutrální pozici mezi hlavními dvěma stranami a začali podporovat politiku labouristů. Zejména ke konci období byla statistika hlasování liberálních demokratů ve prospěch labouristických návrhů vysoká a dosahovala až 82 % případů, zatímco společně s konzervativci hlasovali v pouhých pěti procentech případů (Cowley, Stuart 2003: 402).

To bylo pouhým zrcadlením trendu, který panoval na úrovni lokálních vlád již několik let. Postupně bylo vytvořeno 29 lokálních vlád sdílených labouristy a liberálními demokraty v oblastech, kde žádná strana nebyla schopna získat většinu. Spolupráce byla pojmenována jako *sdílená administrativa*, podle pozorovatelů se však v žádném případě nemohlo společné působení stran označovat otevřeně pod pojmem pakt. Zatímco na celonárodní úrovni docházelo ke sbližování stran, spolupráce na lokální úrovni byla mnohdy z národních stranických center podrobována přísné kritice. Vedení labouristů vydalo direktivu ukládající radním povinnost zachovávat identitu strany, která až na výjimečné případy zakazovala budování sdílených administrativ (Rosenbaum 1997: 28). Důvodem byla snaha o striktní zachování vlastních identit stran.

Důvodů, proč dvě opoziční strany postupovaly společně, ale navenek se ke spolupráci odmítaly přiznat, je několik. Projevily se třídní rozdíly, kdy liberální demokraté jsou stranou zastupující střední třídu, zatímco labouristé hájí zájmy pracujících. Za další příčinu může být považována dvojitá podoba vystupování liberálních demokratů na úrovni lokální politiky. Zatímco v rurálních oblastech bylo jejich vystupování mírné a v otázkách ekonomických vystupovali jako centristická strana, v městských oblastech byli populističtí, vedli agresivní kampaně a v ekonomické sféře se profilovali jako středolevá strana. Z toho důvodu nahlíželi

labourističtí členové Dolní sněmovny, zastupující převážně městské obvody, na liberální demokracii značně nepřátelsky (The Economist 1994).

V obou stranách zaznívaly také hlasy, považující vztah stran na nejvyšší úrovni za příliš blízký. Zejména ti labourističtí aktivisté, kteří očekávali hladké vítězství v nadcházejících volbách, se vyjadřovali, že labouristé by se neměli provazovat se třetí britskou stranou. Odpůrci spojeného postupu z řad liberálních demokratů považovali výhody spolupráce za nedostatečné vzhledem k riziku, že by v případě lidové nespokojenosti s vládou labouristů strana mohla (jako spojenec labouristů) utrpět v poklesu preferencí na úrovni lokálních vlád, kde leží v podstatě její těžiště (Rosenbaum 1996: 28 - 29).

Příznivci spolupráce labouristů a liberálních demokratů naopak argumentovali taktickými důvody. Podle nich, měli labouristé ustoupit z volební soutěže v obvodech, kde mají malé šance na výhru a nechat tak své voliče podpořit liberální demokracii proti konzervativcům. Zvýšení počtu liberálních demokratů na úkor konzervativců by tak snížilo práh, který by labouristé potřebovali k pohodlné většině. Kritika tohoto postupu se týkala rizika zmatení voličů, kteří v případě, že dvě opoziční strany neuzavřou zřetelnou předvolební dohodu, neprohlédnou možnost hlasovat takticky, z čehož by nakonec těžili konzervativci (Cable 1996: 22).

Proč však nakonec skutečně nedošlo k oficiálně oznámenému společnému postupu a spolupráce zůstala na úrovni *tichého paktu*? Jak již bylo zmíněno, bylo třeba, aby liberální demokracie odlákali co nejvíce voličů toryům. Voliči konzervativní strany, jakkoliv znepokojeni s jejich současnou vládou, by se však zdráhali volit liberální demokracii v případě, že by tato strana byla evidentním spojencem labouristů. To může být hlavní vysvětlení příčiny vydání direktivy ústředím Labouristické strany zakazující labouristům spolupracovat na lokální úrovni s liberálními demokracii. Tato příčina vysvětluje rivalitu stran na lokální úrovni mnohem lépe, než že by se jednalo o třídní případně historické důvody. Ostatně tichý pakt svědčil i strategii liberálních demokratů, kteří v nadcházejících volbách nepotřebovali získat více hlasů, ale více mandátů a to právě na úkor toryů a byli si dobře vědomi toho, že kdyby se v lokální politice profilovali jako bezvýhradní příliš zpříznění s labouristy, měli by v konzervativních obvodech minimální šanci na úspěch (Cable 1996: 22).

4. LIBERÁLNÍCH DEMOKRATÉ V LETECH 1997 – 2001

4.1 Volby 1997

Programová blízkost liberálních demokratů s labouristy působila pozitivně na výsledky liberálních demokratů ve volbách 1997 a 2001, kdy strana byla daleko méně postižena stigmatem disproporčního vlivu volebního systému, protože obdržela hlasy takticky hlasujících labouristických voličů. Strana se tak opět prosadila především v konzervativních obvodech. Voliče mohla v těchto letech ovlivnit i perspektiva koaliční spolupráce s labouristy. Výsledek ve volbách 1997 byl třetím nejlepším výkonem liberálních demokratů od roku 1929.

Blízký vztah s labouristy s sebou nesl i jistá negativa. Posun labouristů do středu politického spektra v rámci jejich ideologického posunu ke strategii *New Labour* nejspíš liberálním demokratům odlákal část fluktuujících voličů nevolících na základě třídního hlasování (Budge 2004: 390). Tím, že se labouristé se svou novou strategií posunuli od třídní strany s důrazem na doktrínu směrem k umírněné a reformní straně, došlo k ohrožení liberálů, kteří tuto pozici zastávají od roku 1959. Posunem labouristů ke středu politického spektra došlo k částečnému splynutí ideologických linií dvou stran (Budge 2004: 414).

Liberální demokraté získali necelých 17 % hlasů voličů, což byl pokles o více než jedno procento oproti předešlým volbám. Přesto by se dalo výsledek strany a zvolenou strategii spolupráce s labouristy považovat za úspěšnou. Důvodem je nastavení britského volebního systému a fakt, že nejpodstatnější není množství obdržených hlasů voličů, ale logika jejich rozmístění. Liberální demokraté zaznamenali sice ztrátu více než jednoho procenta voličských hlasů, evidentně však mobilizovali svou volební podporu na správných místech a nejcennějším ziskem se tak stalo navýšení mandátů strany z 20 na 46 (Boothroyd 1992). Příčinou úspěchu bylo taktické hlasování labouristických voličů a zároveň odpůrců konzervativní strany, kteří volili liberální demokraty jako menší zlo v obvodech, kde měli liberální demokraté tradiční náskok před labouristy.

Výsledky voleb 1997 a distribuce mandátů

Strana	Počet hlasů	%	Změna	Počet mandátů
Labouristé	13,517,911	43.2	+ 08.8	418 (+147)
Konzervativci	9,600,940	30.7	- 11.2	165 (-171)
Liberální demokraté	5,243,440	16.8	- 01.1	46 (+26)

Tabulka 2. Data: *Adam Carr's Election Archive*, <http://psephos.adam-carr.net>

Pro tyto volby zvolená taktika koncentrování se primárně na oblasti, v nichž mají liberální demokraté silné zastoupení na úrovni lokální politiky rovněž přinesla své ovoce. Postup *targeted electioneering* se vyplatil v obvodech jihozápadní Anglie, méně již v jihovýchodní Anglii (Budge 2004: 376).

Úspěšné tažení strany pokračovalo v doplňovacích parlamentních volbách, kdy zástupce liberálních demokratů nahradil v parlamentním křesle zastupujícím Winchester konzervativního kandidáta (Boothroyd 2001: 148). Zdařilými se staly lokální volby, kdy se liberální demokraté prosadili v tradičních labouristických „državách“ na severu Anglie.

Výraznou proměnou v těchto volbách prošla struktura oblastí zastoupených v parlamentu liberálními demokraty označovanými jako strana keltských periferií. Počet poslanců zastupujících tyto oblasti poklesl z 65 % v roce 1992 na 41 % z celkového počtu liberálně – demokratických zástupců (Johnston, Pattie, Rossiter 2005: 799).

4.2 Spolupráce s labouristy v období 1997 - 2001

Liberální demokraté byli významně zapojeni do reformně ústavního programu *New Labour* reagujícího na upadající legitimitu westminsterského modelu. Během volební kampaně v roce 1997 strana uzavřela dohodu s labouristy, jejíž součástí byl příslib uskutečnění referenda o zavedení poměrného volebního systému (Boothroyd 2001: 148). Spolupráce pokračovala po volbách, kdy labouristická vláda začlenila čtyři zástupce liberálních demokratů do nově vytvořeného kabinetního výboru zabývajícího se ústavní reformou (Álvarez-Rivera 2008).

Komise vedená bývalým předsedou Evropské komise a čelní postavou bývalé SDP Royem Jenkinsem připravila návrh volební reformy. Členové labouristické strany i kabinetu však byli v otázce přechodu k proporcionálnějšímu volebnímu systému hluboce rozděleni. Navzdory prohlášení o vůli ke změně nebyly výsledky zprávy Jenkinsovy komise realizovány (Álvarez-Rivera 2008). Vzhledem ke stabilní pozici labouristů v Dolní sněmovně po volbách 1997 se liberálním demokratům nepodařilo uplatnit svůj vliv a přechod k proporcionálnímu systému voleb neproběhl (BBC 1999). S nedosažením hlavního přínosu očekávaného od spolupráce s labouristy tak podpora liberálních demokratů vládní straně během období 1997 – 2001 postupně klesala.

Na čem se strany liberálů a labouristů ve vztahu k politické reformě shodly, bylo prosazování devoluce a snaha o posílení individuálních občanských práv a svobod, čím se vymezily proti euroskeptickým a nacionalisticky smýšlejícím konzervativcům (Budge 2004: 414).

Konsensuální podoba vztahu mezi liberálními demokraty a labouristy se projevila po volbách do skotského parlamentu v roce 1999, kdy se ze spolupráce mezi dvěma stranami zrodila koalice *Partnership of Principle* (Boothroyd 2001: 148). Vzhledem k zavedení volebního systému dodatečných míst (AMS) neproduktivního automaticky pohodlnou většinu labouristů je však možné nahlížet na koalici spíše jako na „sňatek z rozumu“, což platí rovněž pro případ Walesu, kde se původní menšinová vláda labouristů ukázala jako neživotaschopná.

Pomyslný konflikt identity, zda-li pokračovat ve spolupráci s labouristy, případně se vůči nim snažit vymezovat, sehrál svou roli během volby následníka Paddyho Ashdowna, který v roce 1999 ohlásil svůj záměr odejít do politického důchodu. Novým předsedou strany se stal zastánce sblížení s labouristy Charles Kennedy, který s malým náskokem porazil odpůrce této linie Simona Hughese (Boothroyd 2001: 148).

V roce 1999 Paddy Ashdown odhalil, že (kromě příprav na labouristicko-liberální koalici před volbami 1997) ještě během prvních osmnácti měsíců následujících po volbách vedení obou stran tajně uvažovala o vytvoření koaliční vlády. Zároveň Ashdown potvrdil, že hlavním elementem, kvůli němuž nedošlo k realizaci plánu, byla dostatečná velikost labouristické většiny. Tři měsíce poté, co se strany nedohodly na vytvoření koalice ani při příležitosti prosazení Jenkinsovy volební zprávy, ohlásil Ashdown svůj odchod z čela strany, aniž by se mu podařilo dosáhnout kýženého kabinetního postu (BBC 1999).

V souvislosti s parlamentním vystupováním liberálních demokratů v parlamentu se začalo vžívat jejich označení jako *labouristé v přestrojení*. Zatímco strana měla tendence označovat se za konstruktivní opozici, mnozí političtí komentátoři s přívlastkem *konstruktivní* nesouhlasili (Cowley, Stuart 2003: 402).

Hlasování liberálních demokratů v Dolní sněmovně v období 1997 – 2001 analyzuje studie Philipa Cowleyho a Marka Stuarta. Liberální demokraté rozhodovali na základě dohodnuté stranické linie hlasování (*whipped votes*) v 50 % ve shodě s labouristy a ve stejném poměru proti labouristům, zatímco 39 % hlasování v konsenzu s konzervativci a v 62 % proti konzervativní straně. Tato sumarizace na první pohled nepotvrzuje kritizovanou alianci s labouristy (Cowley, Stuart 2003: 404).

Podrobnější analýza však přináší přiblížení taktiky liberálních demokratů, stejně jako průběh vztahu obou stran. Zřetelnější postoj liberálních demokratů vůči vládní linii odhalí

statistika hlasování ve druhém a třetím čtení, které je podstatnější a znamená všeobecnou podporu strany vládním zákonům, zatímco statistiky zahrnující i první čtení jsou deformovány velkým počtem nesouhlasného hlasování týkajícího se jednotlivých položek a detailů v zákonech. Pokud bereme v potaz hlasování v druhém a třetím kole, zjistíme, že liberální demokraté hlasovali v 61 % ve shodě s vládní linií a proti konzervativcům, zatímco pouze v 18 % rozhodovali principiálně proti vládě v souladu s konzervativci. V širším slova smyslu se dá říci, že liberální demokraté všeobecně podporovali vládu, zatímco nižší ukazatele podpory se týkají pouze dílčích nesouhlasů s detaily a dílčími položkami zákonů.

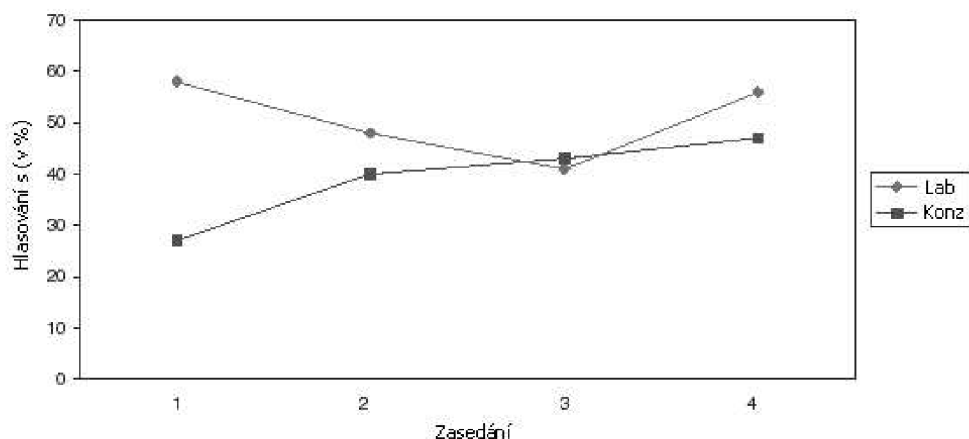
Hlasování liberálních demokratů ve druhém a třetím čtení, 1997 - 2001						
	s labouristy		proti labouristům		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
s konzervativci	10	7	35	23	45	30
proti konzervativcům	92	61	13	9	105	70
celkem	102	68	48	32	150	100

Tabulka 3. Data: Cowley, Stuart 2003.

Podpora liberálních demokratů vlády se týkala především důležitých hlasování o ústavní reformě, konkrétně zákona o Skotsku (*Scotland Bill*), zákona o vládě Walesu (*Government of Wales Bill*) a zákona o volbách do Evropského parlamentu (*European Parliamentary Elections Bill*). Dále se principiální podpora vlády týkala oblastí zdravotnictví, vzdělávacího systému, zaměstnanosti, dopravy, regionálního rozvoje, minimální mzdy nebo nezávislosti Bank of England (Cowley, Stuart 2003: 397).

Podpora vládních návrhů během parlamentního zasedání 1997 – 2001 nebyla vyrovnaná. Během prvního roku zasedání Dolní sněmovny se labouristé mohli spolehnout na podporu liberálních demokratů v 75 % hlasování v rámci druhých a třetích čtení, poté podpora spadla na 52 % a ve třetím a čtvrtém roce zasedání vzrostla na 71 a 77 %. Tyto ukazatele podporují tvrzení ohledně chybějící konstruktivnosti opozice ze strany liberálních demokratů.

Během jednorozhodných zasedání Dolní sněmovny podpora labouristů zřetelně klesala. V roce 1999 nahradil Charles Kennedy v čele liberálních demokratů Paddyho Ashdowna. Pokles podpory však nelze přisuzovat výhradně faktoru výměny tendenčně prolabouristického předsedy strany, ačkoliv Charles Kennedy kladl větší důraz na nezávislost strany. Podpora labouristů však kontinuálně klesala již před odchodem Ashdowna. První náznak dlouhodobého pozvolného trendu se týkal již hlasování v prvním období Dolní sněmovny z roku 1997 vůči poslednímu období předcházejícího parlamentu (Cowley, Stuart 2003: 395 - 400).

Graf 1. Liberální demokraté hlasující s konzervativci/labouristy, 1997 – 2001. Data: Cowley, Start 2003.

5. LIBERÁLNÍ DEMOKRATÉ V LETECH 2001 – 2005

5.1 Volby 2001

Během předchozího volebního období si liberální demokraté a labouristé vyměnili v řadě témat své pozice na pravolevé socioekonomické ose. Průzkumy veřejného mínění prokázaly, že voliči liberálních demokratů jsou levicověji orientovaní než voliči labouristů, jsou ve větší míře nakloněni politikám vyšších daní a veřejných výdajů nebo znárodnění železnic a více oponují tématům začlenění soukromých firem do zdravotnického a vzdělávacího sektoru. To se projevilo ve vnímání voličů a určitým způsobem ovlivnilo výsledky voleb. Strana liberálních demokratů tak začala být lákavější pro labouristické voliče, ačkoliv větší úspěch přinesl boj strany o mandáty konzervativců (Curtice 2001: 3 – 5).

Ve volbách 2001 zaznamenali liberální demokraté poprvé od svého založení vzestup stranických preferencí a oproti předchozím volbám si polepšili o 1, 5 % hlasů. Po přepočtu na mandáty se rozrostla skupina zástupců strany ve Westminsteru o šest členů na 52 (Kimber 2001).

Výsledky voleb 2001 a distribuce mandátů

Strana	Počet hlasů	%	Změna	Počet mandátů
Labouristé	10,740,168	40.7	- 02.6	413 (-6)
Konzervativci	8,355,267	31.7	+ 01.0	166 (+1)
Liberální demokraté	4,815,249	18.3	+ 01.5	52 (+6)

Tabulka 4. Data: Adam Carr's Election Archive, <http://psephos.adam-carr.net>

Již přípravy voleb v roce 2001 probíhaly v pozměněném kontextu, kdy vzhledem k výsledkům z předešlých voleb a účasti na koaličních vládách ve Walesu a Skotsku nebylo možné liberální demokraty považovat za periferní nebo nezkušenou stranu (Denver 2003: 190). Liberální demokraté téměř porazili labouristy v obvodu centrálního Cardiffu a volby celkově ukázaly, že účast liberálních demokratů na koalici s labouristy v těchto oblastech negativně nepoznamenala reputaci strany (Henig, Baston 2001: 38).

Volební očekávání bylo zajímavé i z jiného hlediska. Doposud, z dlouhodobé historické perspektivy, bylo vždy umístění liberálů ve volbách následujících *po* labouristické vládě daleko horší, než ve volbách, které přivedly labouristy k moci (viz tabulka 5). Protilabouristické hlasování se díky relativní spokojenosti s fungováním vlády nekonalo a konzervativní kandidáti tak nezaznamenali zisky plynoucí z protestního hlasování historicky negativně dopadající kromě labouristů také na liberály. Bylo tak prolomeno letité volební pravidlo platící od roku 1923 (Henig, Baston 2001: 36).

	Volební zisk (%)	
	ve volbách předcházejících vládě LAB	ve volbách následujících po vládě LAB
1923 - 1924	29,6	17,6
1929 - 1931	23,4	7
1945 - 1951	9,1	2,5
1964 - 1970	11,2	7,5
1974 - 1979	19,3	13,8
1997 - 2001	16,8	18,3

Tabulka 5. Data: Henig, Baston 2001.

Rovněž v těchto volbách zaznamenali liberální demokraté úspěch plynoucí z taktického hlasování namířeného proti konzervativcům, kdy prioritou mnohých labouristických voličů bylo zamezit ziskům mandátů konzervativních kandidátů a proto se rozhodli volit liberální demokraty. Je však pravdou, že taktické hlasování se projevilo i v neprospěch liberálních demokratů, tam kde se jejich voliči obávali návratu konzervativní strany k vládě a proto volili jako menší zlo labouristy (Budge 2004: 375). Liberální demokraté zaznamenali dvě ztráty ve prospěch konzervativců, připsali si však důležitý zisk sedmi obvodů na úkor této strany.

Celkově se strategie liberálních demokratů koncentrovat se na obvody, kde z druhé pozice ohrožovali právě konzervativce setkala s úspěchem a strana v těchto místech získala o čtyři procenta vyšší podporu než v ostatních obvodech. Po volbách začali liberální demokraté

proklamovat svou snahu nahradit konzervativce v roli efektivní opozice do doby než si zajistí pozici oficiální opozice (Henig, Baston 2001: 37). Strana se byla schopna v jenom případě prosadit vůči labouristům a připsala si na jejich úkor parlamentní mandát. Labouristické obvody jinak ale zůstaly pro snahy liberálních demokratů až na tuto výjimku nedosažitelným teritoriem, ale alespoň zde byl znatelný přírůstek hlasů o jedno procento vyšší oproti celostátnímu průměru.

Liberální demokraté prokázali opět svou tendenci vystupovat úspěšněji v konzervativních obvodech s výrazným podílem střední třídy než v labouristických dělnických oblastech. Dokládají to indikátory zisku hlasů i počtu konzervativci či labouristy držených obvodů, kde liberální demokraté skončili jako druzí. Přesto ale došlo ve volbách 2001 ke snížení rozdílů úspěšnosti strany v těchto dvou typech obvodů (Curtice 2001).

	Volební obvod	Vítězná strana	Náskok před LD (%)
1	Taunton	KON	0,4
2	Orpington	KON	0,5
3	Surrey South West	KON	1,7
4	Cardiff Central	LAB	1,9
5	Inverness	LAB	2,7
6	Dorset West	KON	2,9
7	Haltemprice & Howden	KON	4,3
8	Isle of Wight	KON	4,5
9	Eastbourne	KON	4,8
10	Wells	LAB	5,4

Tabulka 6. Volební obvody, v nichž se liberální demokraté ve volbách 2001 umístili nejtěsněji za vítěznou stranou. Barevně jsou vyznačeny obvody, v nichž liberálové v následujících volbách uspěli. Data: BBC News, <http://news.bbc.co.uk>, 2001

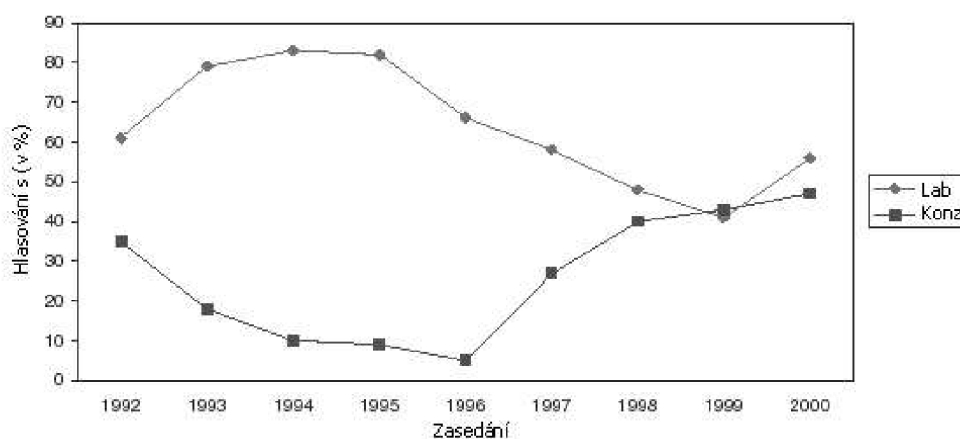
Trend snižování zastoupení členů parlamentu zastupujících keltské periferie vzhledem k celkovému počtu liberálních demokratů ve Westminsteru byl potvrzen, došlo ke snížení ze 41 % v předchozích volbách na 38 % (Henig, Baston 2001: 37).

	Celkový zisk (%)	Podíl keltské periferie (%)
Volby 1992	17,8	65
Volby 1997	16,8	41
Volby 2001	18,3	38

Tabulka 7. Podíl oblastí tzv. keltské periferie na celkovém volebním zisku liberálních demokratů. Data: Henig, Baston 2001.

5.2 Spolupráce s labouristy v období 2001 - 2005

Již první fáze zasedání nově zvolené Dolní sněmovny potvrdila dlouhodobý trend snižování podpory liberálních demokratů labouristům. Data ukazují, že v roce 2001 liberální demokraté hlasovali ve třech čtvrtinách případů proti labouristům. Dvakrát častěji než s labouristy hlasovali liberální demokraté v souladu s konzervativci. Jednou z příčin je změna povahy zákonů projednávaných před Dolní sněmovnou, kdy došlo k přechodu od ústavní legislativy k zákonům o občanských svobodách. Dále mezi liberálními demokraty sílily hlasy nespokojenosti s přílišnou blízkostí k labouristům, kdy si liberální demokraté uvědomovali, že vztah s labouristy nepřináší hlavní očekávanou výhodu, kterou mělo být zavedení poměrného systému pro volby do Dolní sněmovny. V této souvislosti se někteří autoři začali distancovat od předešlého označení liberálních demokratů jako tzv. převlečených labouristů (Cowley, Stuart 2003: 402).

Graf 2: Hlasování liberálních demokratů s konzervativci/labouristy, 1992 – 2001.
Data: Cowley, Stuart 2003.

6. LIBERÁLNÍ DEMOKRATÉ VE VOLBÁCH 2005

Již v předchozích volbách se projevila zvýšená schopnost strany zaujímat ve volbách labouristické voliče. Tato schopnost však nebyla ohodnocena ziskem mandátů.

Před volbami docházelo k těmto kalkulům. Pokud by se znepokojení některých voličů *Labour Party* s výkonem vlády - a jejím omezováním role státu - projevilo i po druhém funkčním období labouristů, byly by šance na zisky pro liberální demokraty oponující straně zleva vyšší. Pokud by se strana vůči labouristům vymezovala pravivěji a to z centra

politického spektra, musela by se o erozi podpory labouristům dělit s konzervativci. Naopak profilace strany nalevo od labouristů s sebou nesla jistá rizika. Mohla by se stát méně lákavou pro konzervativní voliče, což je pro výsledek liberálních demokratů rizikové vzhledem k tomu, že ve volebních kláních v jednotlivých obvodech strana daleko častěji vystupuje jako soupeř konzervativců (Curtice 2007: 120).

Nejvýraznější změnou, kterou přinesly volební výsledky, byl celonárodní propad labouristů, jejichž podpora klesla o šest procent. Levicovní voliči, například z řad studentů, reagovali negativně na postoje labouristů v otázkách veřejných výdajů, daňové politiky, školného a války v Iráku, které se staly hlavními tématy voleb. Většina témat volební kampaně se týkala toho, která strana zajistí efektivnější vládu a nabídne voličům kvalitnější veřejné služby, než že by strany nabízely své rozdílné vize a ideje. Volby by se daly označit za projev nedůvěry, kdy se voliči mnohdy rozhodovali čistě na základě principu zamezit úspěchu labouristického kandidáta (Norris, Wlezien 2005: 12 – 15).

Z voleb, hodnocených z různých perspektiv, vzešlo hned několik vítězů. Labouristům se podařilo po třetí v řadě zaujmout vládní pozice, největší nárůst parlamentních křesel zaznamenali konzervativci a největší nárůst podpory voličů liberální demokraté (Norris 2005). Na druhou stranu se dá říci, že volby vyprodukovaly hned trojici poražených. Liberálové jsou stále postiženi disproportionality vzešlou z volebního systému, labouristé přišli o 88 křesel ze své parlamentní většiny a konzervativci zaznamenali oproti minulým volbám pouze minimální pokrok co se zisku hlasů týče.

Podpora liberálních demokratů stoupla v porovnání s předchozími volbami téměř o čtyři procentní body na konečných 22, 7 % hlasů. Po přepočítání hlasů obdrželi 63 parlamentních mandátů a připsali si tak čistý zisk 11 křesel, což je největší zastoupení strany za posledních osmdesát let.

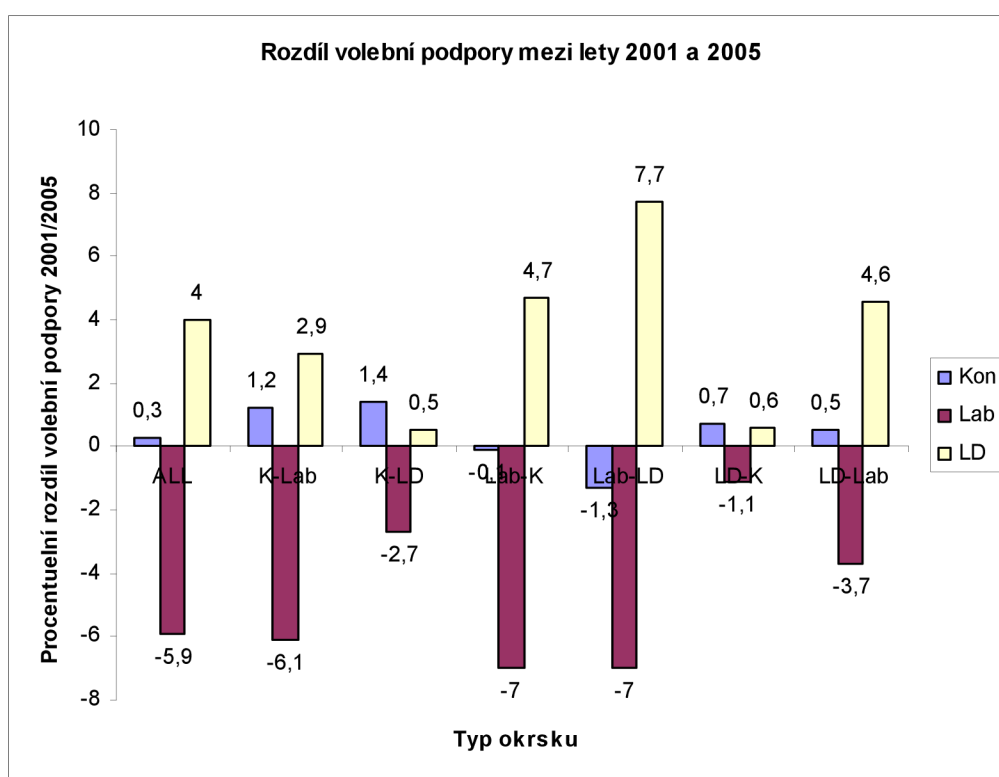
Výsledky voleb 2005 a distribuce mandátů

Strana	Počet hlasů	%	Změna	Počet mandátů
Labouristé	9,567,589	35.2	- 05.5	356 (-47)
Konzervativci	8,784,915	32.3	+ 00.6	198 (+33)
Liberální demokraté	5,985,454	22.1	+ 03.8	62 (+11)

Tabulka 8. Data: Adam Carr's Election Archive, <http://psephos.adam-carr.net>

Ve volbách se potvrdily nové trendy týkající se podpory liberálních demokratů, jejichž náznaky byly pozorovatelné již v předchozích volbách. Byli schopni připsat si cenný zisk 11 mandátů v doposud nedobytných labouristických oblastech, ve kterých si doposud tradičně

vedli hůř než v konzervativních obvodech. Rozdíl mezi výkony strany v tradičních konzervativních a labouristických oblastech podpory zvýraznil tendenci, která se projevila již v předchozích volbách (Norris, Wlezien 2005: 7 - 9). Jednou z příčin byla změna strategie labouristů koncentrující se na širší voličské skupiny a přibližujících se charakteristikám catch-all strany a jejich rozvolněných vazeb s tradičními voliči z řad pracující třídy. Předzvěsti nového volebního rysu byly již dva mandátní zisky po porážce labouristů v doplňovacích volbách v Breant East v roce 2003 a v Leicester South. Význam těchto dvou událostí je zřetelnější, pokud vezmeme v úvahu, že v celém období od roku 1950 až 2001 se liberálům podařilo dekapitovat labouristy v mezivolebách pouze čtyřikrát (Norris, Wlezien 2005: 11).

Graf 3. Rozdíly v podílech na hlasech elektorátu jednotlivých stran mezi roky 2001 a 2005 dle typu volebních obvodů rozlišených na základě prvních dvou umístěných stran. Za pozornost stojí především výrazný propad labouristů v jejich vlastních obvodech ve prospěch liberálních demokratů.
Data: Norris, Wlezien 2005.

Kampaň liberálních demokratů byla provázena bojem na obou frontách proti dvěma hlavním stranám. Nejvíce pozornosti si vysloužili prosazováním středolevicových témat jako je navýšení veřejných výdajů a nesouhlas s válkou v Iráku, jejichž přínosem byl zisk mandátů v oblastech doposud tradičně podporujících labouristy. Strana svým negativním postojem vůči válce v Iráku profitovala díky vystupování labouristů v této záležitosti a vzhledem k přísnému

přístupu konzervativců vůči žadatelům o azyl. Odměnou byl liberálním demokratům zisk podpory v oblastech s významným zastoupením etnických menšin.

Procentuální zastoupení muslimské menšiny v rámci vol. obvodů:		LAB	KON	LIB. DEM.
		- nízké (< 4,9 %)	-5,19%	0,59%
- vysoké (> 5,0 %)		-8,83%	0,64%	6,19%

Tabulka 9. Průměrná procentuální změna v zisku hlasů v obvodech vymezených dle podílu muslimského obyvatelstva na elektorátu v letech 2001/2005. Data: Norris, Wlezien 2005.

Podpora vlády v jejich tradičních obvodech klesla o 6,8 %, z čehož nejvíce těžili liberální demokraté svým zdejším nárůstem o 5,2 % voličské podpory. Výrazný propad labouristů a zároveň vzestup liberálních demokratů byl patrný v obvodech s významnou vysokoškolsky vzdělanou populací, což souvisí s úsilím labouristů zvyšovat školní poplatky (Norris, Wlezien 2005: 13).

Procentuální zastoupení studentů v rámci volebních obvodů:		LAB	KON	LIB. DEM.
		- nízké (< 6,9 %)	-5,16%	0,50%
- vysoké (> 7 %)		-7,45%	0,12%	5,09%

Tabulka 10: Průměrná procentuální změna v zisku hlasů v obvodech dle podílu studentů na elektorátu v letech 2001/2005. Data: Norris, Wlezien 2005.

Největší zisky hlasů zaznamenali liberální demokraté v severovýchodní Anglii a ve Skotsku, a to právě díky zdejším labouristickým ztrátám, podíl jejich hlasů byl však posílen ve všech regionech. Volební statistiky poukazují na slibnou pozici liberálních demokratů v labouristických obvodech, když zdvojnásobili počet obvodů, ve kterých skončili na druhém místě (Curtice 2007: 120).

Méně uspokojivě již znějí výsledky v konzervativních obvodech, které byly prioritním cílem volební kampaně liberálních demokratů a celkově ve prospěch konzervativní strany ztratili více křesel, než kolik od ní získali (Norris, Wlezien 2005: 15). To se stalo impulsem pro leadera strany Charlese Kennedyho k nastolení otázky o budoucím vystupování strany a zhodnocení, zda je pro stranu výhodnější pozice nalevo od labouristů, nebo zda se posunout zpět k politickému středu a obhajobě klasického liberalismu s cílem znovu zaujmout konzervativní voliče.

Druhým novým prvkem, které do britské politiky vnesly volby 2005, je změna v chování voličů při taktickém hlasování. Jednak nebyla zaznamenána tradiční forma taktického hlasování zaměřena proti konzervativcům, kdy voliči labouristů ani liberálních

demokratů nepodporovali navzájem své strany, tak jak tomu bývalo v dřívějších volbách. Naopak se projevila nová forma protilabouristického taktického hlasování zdůrazňující úpadek důvěry voličů vůči vládě Tonyho Blaira. Došlo k tomu navzdory omezení, plynoucímu ze značné ideologické vzdálenosti konzervativců a liberálních demokratů, zvýrazněnému výskytem liberálních demokratů nalevo od labouristů po volbách 1997. Mohly to být právě hlasy takticky hlasujících konzervativních voličů, které dopomohly liberálním demokratům z druhého místa k zisku dosavadních labouristických křesel. Z volebních analýz však naopak nevyplývá, že by protivládní hlasování voličů liberálních demokratů fungovalo také recipročně ve prospěch konzervativní strany. Taktické hlasování bylo tedy ve volbách 2005 namířeno proti labouristům, vykonáno voliči konzervativců a těžili z něj liberální demokraté (Norris, Wlezien 2005: 14 - 16).

	Počet mandátů:
Jihovýchod	6
Východ	3
Oblast Velkého Londýna	8
Jihozápad	16
Západní Midlands	2
Východní Midlands	1
Yorkshire/Humberside	3
Severozápad	6
Sever	1
Wales	4
Skotsko	12
Celkem	63

Tabulka 11. Geografická struktura mandátů liberálních demokratů, 2006. Zdroj: Russel, Fieldhouse, Cutts 2006.

7. LIBERÁLNÍ DEMOKRATÉ VE VOLBÁCH DO SKOTSKÉHO A VELŠSKÉHO PARLAMENTU

Před prvními volbami do skotského parlamentu v roce 1999 byl zaveden volební systém dodatečných míst (*additional member system*, AMS), jehož výstupy procházejí, na rozdíl od volebního systému FPTP, poměrnou determinující složkou (Havlík, Šedo, Čaloud 2004: 136).² To ovlivnilo taktiku voličů a žádná strana tak nezískala celkovou většinu, což otevřelo cestu liberálním demokratům k účasti v koaliční vládě. Stalo se tak poprvé od dob

² Ohledně řazení volebního systému AMS mezi *personalizované poměrné* případně *smíšené* volební systémy nepadají v odborné literatuře shoda (viz Havlík, Šedo, Čaloud 2004).

celonárodní koalice v letech 1940 - 1945, že představitelé liberálů zasedli ve vládě na regionální nebo státní úrovni (Henig, Baston 2001: 38).

Rovněž ve Walesu byla po počátečním neúspěšném menšinovém vládnutí labouristů ustavena koalice labouristů a liberálních demokratů. Navzdory tendenci, že reputace malých stran bývá jejich účastí v koalici často poškozena, nedošlo u liberálních demokratů k poklesu volební podpory (Laffin 2007: 148).

Zastoupení liberálních demokratů v parlamentech Skotska a Walesu má stabilní úroveň. Ve skotských volbách v roce 2003 strana získala stejný počet křesel jako v roce 1999, po volbách 2007 počet mandátů klesl o jeden na 16 mandátů. Ve všech třech volbách do velšského shromáždění strana získala shodný počet šesti mandátů (Álvarez-Rivera 2008).

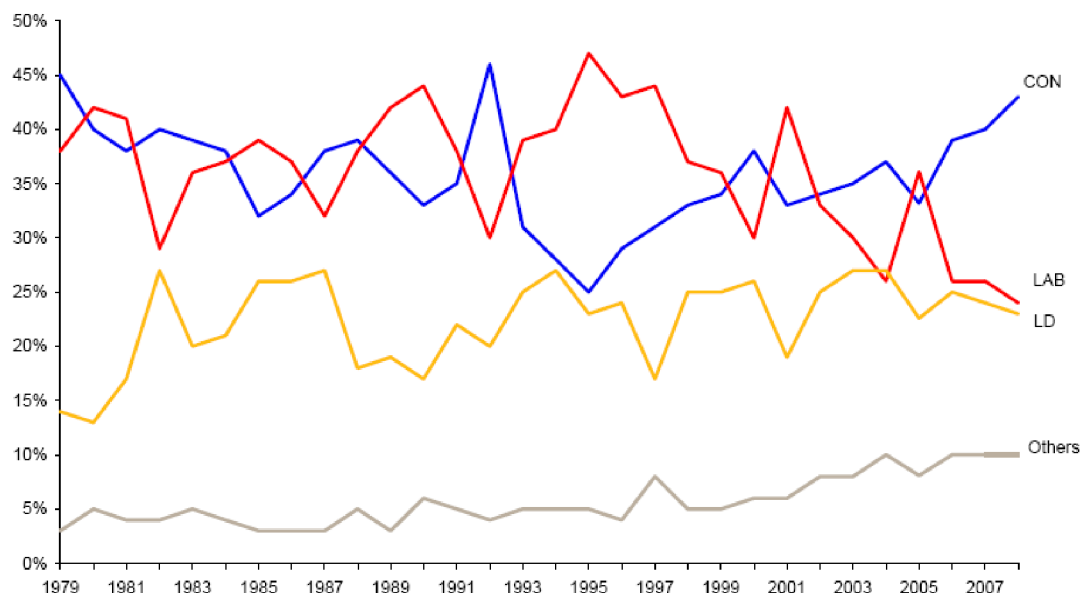
Po volbách 2003 byla ve Skotsku znovu utvořena koalice labouristů a liberálních demokratů, zatímco ve Walesu koaliční spolupráce obnovena nebyla a labouristé vytvořili jednobarevnou administrativu. Po skotských volbách v roce 2007 tandemem labouristů a liberálních demokratů scházely k vytvoření koalice dva mandáty a vlády se ujala vítězná *Skotská národní strana* (Scottish National Party, SNP) s podporou zelených. Ve Walesu, poté co liberální demokraté odmítli vytvořit *duhovou koalici* s konzervativci a *Stranou Walesu* (Plaid Cymru, PC), se ujali menšinové vlády labouristé, kteří se posléze dohodli na koalici s PC (Álvarez-Rivera 2008).

8. ROLE LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ NA ÚROVNI KOMUNÁLNÍ POLITIKY

Při volbách na komunální úrovni se zdá, že obava voličů z eventuálně propadlých hlasů klesá, navíc výsledky ve prospěch ostatních než dvou hlavních stran bývají příznivější, než by odpovídalo průzkumům veřejného mínění (Stevenson 1990: 48). Jak již bylo zmíněno, pozice liberálních demokratů je na úrovni lokálních vlád daleko silnější. Strana je schopna těžit z podpory voličů jak v městských, tak ve venkovských oblastech (Budge 2004: 291).

Byli to právě liberální demokraté a jejich předchůdci, kdo vnesli na pole lokální politiky konfrontační styl projevující se neshodami s centrální vládou. Svým důrazem na lokální politiku a regionální témata nejprve zažehli sérii neshod s byrokratickými lokálními vládami ovládanými labouristy. Konfrontační taktika přinesla liberálním demokratům zisky, jež stimulovaly rovněž labouristy k jejich obrození v lokální politické sféře. Postupující úspěch regionálních formací obou stran, jež byl výrazem nespokojenosti s centrální

konzervativní vládou, měl vzestupnou tendenci, která vedla k tomu, že pouhých 6 % mandátů lokálních vlád bylo v roce 1997 pod kontrolou konzervativní strany (Budge 2004: 291).

Obrázek 1. Volební podpora jednotlivých stran v lokálních volbách v letech 1979 – 2008.
Zdroj: *United Kingdom Parliament* , www.parliament.uk

Expanze liberálních demokratů na poli lokální politiky byla patrná v roce 2004, kdy zaznamenali zisk 137 mandátů. Po místních volbách v roce 2008 byly tyto mandáty obhájeny a strana si připsala mírný zisk dalších 38 mandátů a čistý zisk dvou nově kontrolovaných oblastí. Celkově se strana umístila se ziskem 23 % hlasů elektorátu na třetím místě za konzervativci (43 %) a druhými labouristy (24 %) (United Kingdom Parliament 2008). K velkým změnám došlo v zastoupení dvou hlavních stran, kdy konzervativci zaznamenali velké zisky na úkor vládních labouristů. Za cennou je považována porážka labouristů v Liverpoolu, kdy se liberální demokraté umístili na první pozici s rozdílem sedmi mandátů (Liberal Democrats 2008).

Strana si v současné době drží 4500 lokálních mandátů, což je 20 % z celkového celobritského počtu. Mírně nad celostátním průměrem si liberální demokraté vedou v Anglii (21 % radních), zatímco poměrně slabé je jejich zastoupení ve Walesu (13 %) a Skotsku (16 %). Celkově mají liberální demokraté kontrolu nad 26 lokálními vládami tvořícími 6 % z celkového počtu britských lokálních vlád, žádnou však na území Skotska nebo Walesu (United Kingdom Parliament 2008).

Zisky liberálních demokratů na lokální úrovni mohou znamenat pro stranu cenný potenciál pro parlamentní volby. Jak již bylo zmíněno, například ve volbách 1997 se straně vyplatila taktika oslovovat voliče a koncentrovat se v těch oblastech, v nichž je strana silná na úrovni lokální politiky. Tento úspěch byl však zaznamatelný pouze v obvodech zastupovaných na parlamentní úrovni konzervativci a nijak to nezměnilo neschopnost liberálních demokratů prosazovat se v celostátních volbách na úkor labouristů. Pozitivněji již vyznívá schopnost liberálních demokratů prosazovat se vůči labouristům na lokální úrovni a to i v tradičních labouristických državách a projevuje se zde rozdělené hlasování voličů (Henig, Baston 2002: 39).

Přesto je schopnost liberálních demokratů proměňovat svou sílu na lokální úrovni v úspěchy při parlamentních volbách považována za nedostatečnou. Lisa Harrison označuje tyto šance za vysoce přeceňované a v závěru své studie tvrdí, že zatímco ostatní strany by se od liberálních demokratů mohly učit, jak vést lokální kampaň, liberální demokraté mají velké rezervy oproti ostatním stranám v národní kampani (Harrison 2007).

9. STRUKTURA STRANY

Struktura strany je organizována na federální bázi a skládá se z jednotek vlastních pro Anglii, Wales a Skotsko. V případě Skotska a Anglie dochází ještě k dalšímu členění na lokální jednotky. Částečně autonomní jednotky jsou utvářeny na parlamentní půdě *Dolní sněmovny* (House of Commons), *Sněmovny lordů* (House of Lords), skotského parlamentu a velšského shromáždění.

V čele federální strany stojí vůdce liberálních demokratů zastoupených v Dolní sněmovně, skotské liberální demokrady vede jejich čelní představitel ve skotském parlamentu. Zástupci strany ve Sněmovně lordů a ve velšském shromáždění si volí vůdce ze svého středu. V roce 2004 měla strana 73 000 řádných členů. Liberální demokraté jsou sice organizováni rovněž v Severním Irsku, voleb se však neúčastní a na místní politické rozhodování působí podporou sesterské strany *Aliance* (Alliance Party) (Liberal Democrats 2008).

Organizace liberálních demokratů se opírá se především o stranické buňky zastoupené v jednotlivých volebních obvodech. Jejich podstatnou náplní je získávání prostředků nutných k vedení volební kampaně a především selekce a rekrutace potenciálních členů parlamentu. Politická výchova nebo debatování o politických záležitostech jsou na této úrovni považovány

za sekundární funkce, vzhledem k tomu, že formulace programu strany je brána za dohodnutou a danou z vyšších úrovní stranické organizace. Stejně tak každoroční sjezdy představitelů strany slouží k prezentaci jednoty před médii a k volbě čelních představitelů strany jejími členy, nikoliv k formulaci stanovisek. Politické otázky jsou formulovány vedením strany a přidruženými zájmovými a výzkumnými institucemi. Předseda strany má relativně silné pravomoci, je jejím hlavním představitelem před médii a stojí v čele volební kampaně. V případě vítězství strany ve volbách se automaticky stává předsedou vlády, kdy svou legitimitu opírá o vysoký stupeň personalizace během voleb. Členská základna strany je opřena o individuální členství, nikoliv o členství v přidružených organizacích, jako je tomu v případě labouristů propojených s odbory (Budge 2004: 408 – 410).

10. PROGRAM A IDEOLOGICKÉ VYMEZENÍ STRANY V TEORETICKÉ PERSPEKTIVĚ

Během celého poválečného období mají liberální demokraté a jejich předchůdci značný problém dostatečně se vymezit a oddělit svou identitu od dvou hlavních stran. Úspěchy strany zaznamenané v 60. a posléze v 80. letech jsou mnohdy zlehčovány odůvodněním, že strana v daných chvílích pouze posloužila voličům jako dočasná protestní strana. Od své obrody v 60. letech označovali liberální předchůdci strany svůj nedoktrinální program jako radikálně reformní (Stevenson 1990: 48).

Během voleb v roce 1987 se *Aliance* setkávala s kritikou voličů, kteří si nebyli zcela jisti jejím programem. Přínos liberálů spočívá spíše ve formulaci politické agendy, než-li v jejím prosazování (Stevenson 1990: 49). Činnost a vliv liberálů tak můžeme spatřovat například za prosazováním proporční demokracie, zákona o svobodě informací nebo regionalismu a devoluce.

V 19. století usilovali liberálové o rozšíření volebního práva a tím si zajistili podporu znevýhodněných menšinových skupin. O jejich voliče se strana opírá dodnes, o čemž svědčí tradiční podpora liberálů ve Skotsku nebo Walesu. Snahou o omezování anglikánské církve a její role ve vzdělávacím systému na sebe navázali podporu náboženských nekonformistů také v severní a západní Anglii. Z neschopnosti oslovovat dělnickou třídu, která v periferních oblastech, kde byli liberálové tradičně silní, převládala, vytěžili nakonec labouristé, kteří jako masová strana vytěsnili liberály z tandemu dvou hlavních britských stran (Taylor, Flint 2000: 238).

Z hlediska omezené míry integrace konkrétních segmentů a důrazu na svobodu individua a z toho vyplývající absence masového stranictví můžeme stranu přiřadit s použitím typologie Sigmunda Neumanna mezi strany individuálního zastoupení (Kopeček 2005: 16).

Z hlediska příslušnosti ke konkrétní stranické rodině strana patří do rodiny radikálních liberálních stran. Jádro voličské podpory strany se tradičně nacházelo mezi střední třídou, náboženskými menšinami a obyvateli periferních regionů. Nejvíce byla profilace strany ovlivněna konfliktní linií centrum – periferie a město – venkov, kdy liberálové hájili průmyslové zájmy. Postupně však převzali tuto agendu konzervativci a liberálové tak zůstali silní především v periferních oblastech Cornwallu, středního Walesu a severního Skotska (Taylor, Flint 2000: 239).

Liberální demokraty můžeme z hlediska pravolevého ideologického spektra umístit nejvíce ze všech britských stran nejbliže k jeho středu. Strana se tak snaží balancovat mezi prosazováním výhod volného trhu, zároveň je tendenční k určitému protekcionismu slabších vrstev společnosti. Úsilí o kladení limitů moci centrální vlády byl rozlišovací prvek vymezující liberální demokraty od labouristů, tato distinkce však byla aplikací strategie *New Labour* minimalizována. To samé platilo pro pojetí státních intervencí, které liberálové prosazovali vždy v souvislosti zajistit občanům prostředky k uplatňování jejich ekonomické svobody, na rozdíl od vize původních labouristů, kteří vnímali intervence státu za výhodné samy o sobě (Budge 2004: 423).

Strana klade důraz na svobodu a zajištění minimálního životního standardu, který umožňuje občanům výtobytky svobody aktivně využívat. Ačkoliv strana vystupuje proti silné vládě, je ochotna akceptovat zesílenou intervenci ve prospěch slabších segmentů společnosti, aby jejich členové měli možnost aplikovat svá občanská a politická práva a svobodné ekonomické rozhodování (Budge 2004: 426).

Nejedná se o třídní stranu vzhledem k tendenci zastupovat spíše heterogenní střední třídu. Nárůst sociálně mobilní střední třídy, úpadek identifikace voličů s konzervativní a labouristickou stranou a rozmrznutí stranického systému typické pro západní Evropu 60. let umožnily straně posun z jejího marginalizovaného postavení.

Důležitou roli pro formulaci programu strany sehrává také konfliktní linie materialismus – postmaterialismus. V porovnání s labouristy a konzervativci se strana nejlépe adaptovala na výskyt postmateriálních hodnot u poválečné společnosti. Čím se strana vymezuje oproti dvěma hlavním stranám, což je důležité pro její identitu a zachování se v čase, je například ochrana životního prostředí. Ve volebním programu v roce 2001 zaujímal tato položka prioritní postavení hned za prosazováním efektivní vlády a byla jí

věnována téměř desetina celkového objemu programu. V tom strana značně předčila labouristy, u nichž se otázka životního prostředí v hierarchii důležitosti nacházela až na sedmé příčce. V programu konzervativců tato položka mezi deseti prioritními body nefigurovala vůbec (Budge 2004: 441). Na druhou stranu Ed Randall kritizuje příručku *Orange Book* vydanou v roce 2004 a sloužící jako ideový zdroj politik liberálních demokratů jako příliš málo věnující se problémům životního prostředí a obává se možnosti, že by výsostná pozice strany v této tématice mohla být převzata ostatními (Randall 2007: 44). Druhým příkladem jedinečného postoje strany v rámci třech hlavních britských stran je její nesouhlas s válkou v Iráku.

11. VOLEBNÍ PODPORA LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ

Se založením nové formace liberálních demokratů souvisela řada očekávání ohledně budoucí pozice strany. Otázkou bylo, zda se nové seskupení ukotví v politickém středu a bude odčerpávat hlasy znepokojených voličů labouristů i konzervativců, anebo zda se strana vymezení jako radikální uskupení na levici pokoušející se nahradit labouristy v jejich pozicích. Formace si v době svého založení musela vydobýt svou pozici ve středolevé části britského stranického spektra, což nijak neusnadňoval tehdejší vzestup zelených ani snahy labouristů o svou modernizaci (Stevenson 1990: 49).

Za velkou nevýhodu liberálních demokratů je považováno nepříliš početné voličské jádro strany ve srovnání se dvěma hlavními stranami. Mezi takové silně loajální voliče patří občané, kteří budou volit *svou* stranu za jakýchkoliv podmínek bez ohledu na ekonomickou a politickou situaci. Voličské jádro konzervativců bylo pro rok 2001 odhadováno na 28 %. Úroveň stálé podpory, s níž mohou počítat labouristé, je o něco vyšší, a to 32 %. Hlavním faktorem vysvětlujícím voličskou loajalitu je v britském případě náležitost k sociální třídě, nicméně i tento rys se stal částečně slábnoucím v souvislosti s tendencemi labouristů oslovovat široké společenské skupiny za hranicemi vlastní voličské základny. Z rozvolněné vazby labouristů na jejich vlastní elektorát tak mohli těžit liberální demokraté v posledních volbách v roce 2005 (Budge 2004: 384).

Podpora liberálních demokratů není proto snadno predikovatelná a mezi jejich voliče patří lidé se smíšeným sociálním zázemím. Nevýhoda strany v tomto ohledu souvisí s nedostatkem vlastních programových témat a se závislostí na tématech hlavních stran, od nichž strana teprve odvíjí svou strategii a reakcemi na ně apeluje na voliče. Strana byla

dlouhodobě závislá na dvou hlavních stranách v tom smyslu, že zvýšené šance na přilákání umírněných voličů má až v případech, kdy se konzervativní strana i labouristé pohybovali směrem od středu politického spektra (Budge 2004: 382).

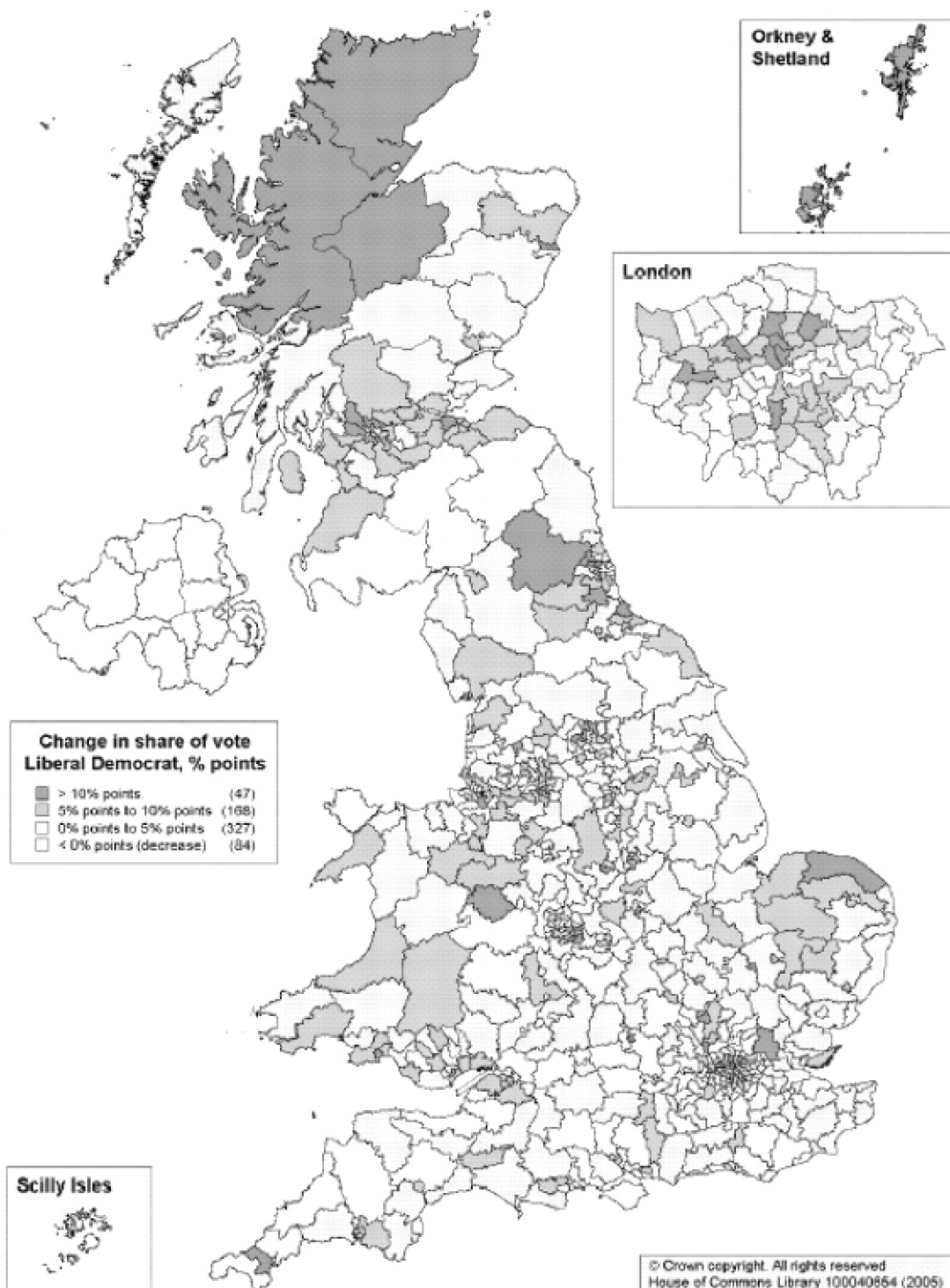
Zjednodušeně se dá strana liberálních demokratů označit za stranu, která dlouhodobě přežívá díky protestním hlasům voličů jedné ze dvou hlavních stran. Na druhou stranu si liberální demokraté udržují stabilní podporu voličů venkovských oblastí a střední vysokoškolsky vzdělané třídy. V roce 2005 strana získala bezprecedentních 23 % mezi muslimskou menšinou. V souvislosti se zachytáváním protestních hlasů strana dlouhodobě těžila z blízkosti ke konzervativcům, odměnou byly hlasy znepokojených konzervativních voličů. Po přiblížení k labouristům v 90. letech a po výměně pozic na pravolevé škále s touto stranou byly zřetelné tendence ke schopnosti poutat hlasy labouristických voličů, jejichž vyvrcholením se staly volby v roce 2005. Statistiky voleb ukazují, že v roce 2005 stranu volilo 12 % voličů volících v předchozích volbách labouristy, zatímco jen sedm procent voličů hlasujících v roce 2001 pro konzervativce (Curtice 2007: 121).

Situace se částečně změnila od doby po volbách 1997, kdy je pozice liberálních demokratů v řadě bodů umístěna nalevo od labouristů. Strana je sice atraktivnější pro levicově orientované voliče *Labour Party*, což bylo v posledních volbách ohodnoceno i ziskem jejich mandátů, na druhou stranu ale zaznamenali liberální demokraté omezený úspěch v klíčových konzervativních oblastech, na něž přednostně cílili svou kampaň.

Velkým problémem liberálních demokratů byla jejich neschopnost prosazovat se v oblastech tradiční volební podpory labouristů, tento jev byl však prolomen v roce 2005. Během let 1983 – 2001 se straně podařilo zaznamenat zisk na úkor labouristů pouze ve dvou oblastech a to v západním Leedsu v roce 1983 a v Chesterfieldu v roce 2001. Potenciální převzetí volebních obvodů z pod kontroly labouristů liberálními demokraty lze očekávat v místech se vzdělaným liberálním voličstvem, čemuž by mohla napomoci například labouristy prosazovaná politika zvyšování školného (Henig, Baston 2002: 39).

Z hlediska geografického jsou tradičními oblastmi strany zejména oblasti keltských periferií, přednostně tak Devon a Cornwall na jihozápadu země. Podíl těchto oblastí na celkovém zisku strany prochází proměnou. V letech 1992 a 1997 bylo na volebních výsledcích patrné severojižní rozdělení podpory a jihozápad země se podílel na celkovém zisku strany dvěma třetinami hlasů. Tato tendence slábla během následujících dvou volebních klání, kdy strana začala oslovovat ve větší míře voliče v severních regionech a ve Skotsku. V posledních parlamentních volbách strana zaznamenala na celém území zisky, nedobyto

zůstala oblast East Midlands, ve které strana doposud nemá žádné zástupce na parlamentní úrovni a na jihovýchodě utrpěla ztrátu dvou mandátů. Tradiční podpory se straně dostalo na jihozápadě, kdy se všech šest cornwallských členů parlamentu vrátilo po volbách do svých pozic. Strana postupně začala vytěšňovat konzervativce v zemědělsko-vojenských oblastech (Johnston, Pattie, Rossiter 2005).

Obrázek 2. Volby 2005: mapa volební podpory liberálních demokratů.
Zdroj: Norris, Wlezien 2005.

12. VLIV VOLEBNÍHO SYSTÉMU NA POZICI STRANY

Volební systém *first past the post* je hlavní překážkou zlepšení pozice liberálních demokratů v britském stranickém systému. Zvýšit význam strany v rámci tohoto systému by bylo možné v případě, že by volební výsledek vyprodukoval tzv. zablokovaný parlament a liberální demokraté by získali cenný koaliční potenciál. Navzdory tomu, že FPTP pravidelně vytváří vládní parlamentní většinu, s výjimkou roku 1974, je v souvislosti se vzestupem liberálních demokratů věnována případné koaliční strategii strany čím dál větší pozornost. V případě podpory menšinové vlády by liberální demokraté výměnou očekávali v první řadě zavedení poměrného systému, což bylo podstatným cílem Paddyho Ashdowna. Výrazný úspěch labouristů ve volbách 1997, vedoucí k pohodlné většině, znemožnil liberálním demokratům vytvářet účinný nátlak na prosazení volební reformy (Hurst 2006).

V podstatě jedinou stranou těžící z nynějšího nastavení hranic volebních okrsků, upraveného před volbami v roce 1997, jsou labouristé. Příkladem tohoto ve prospěch labouristů fungujícího systému je výsledek voleb v roce 2001. Náskok labouristů o devět procent před konzervativci umožnil vítězné straně získat pohodlnou většinu 167 mandátů. Kdyby však si první dvě strany vyměnily své procentuální zisky hlasů, konzervativcům by se nepodařilo získat většinu parlamentních mandátů (Budge 2004: 373).

Systém FPTP napomáhající k uchování, případně přibližování se, systému dvou stran, tradičně nadhodnocuje první dvě strany, zatímco liberální demokraty, jakožto třetí sílu s nerovnoměrnou regionální koncentrací podpory, penalizuje. Zde jsou tvrzení Iana Budge (viz Chytilík, Hušek 2004: 66) v souladu se závěry Maurice Duvergera. Již v 80. letech dosahovala *Aliance* značně disproporčních výsledků, kdy počet získaných mandátů představoval přibližně 3, 5 %, zatímco seskupení získávalo podporu 26 % hlasů voličů v roce 1983 a 23 % v roce 1987. Za porovnání stojí koncentrace podpory labouristů. Propočty ukazují, že kdyby podpora labouristů, opírajících se o koncentrovanější podporu, klesla na pouhých 20 %, stále by byli schopni uhájit okolo 150 parlamentních mandátů (Stevenson 1990: 47). Liberálové sice disponují svými několika tradičními baštami v oblasti keltské periferie, v jihozápadní Anglii, ve Walesu a ve Skotsku, ale také v těchto místech, (s výjimkou Skotska kde jsou liberální demokraté koncentrováni) se musí spokojit se značně disproporčním převodem hlasů na mandáty (Álvarez-Rivera 2008).

Nevýhodnost FPTP pro liberální demokraty kromě disproporčního ohodnocení vyplývá z jeho psychologických účinků na voliče. Sympatizanti strany jsou odrazeni hrozbou

propadlých hlasů a proto mnohdy takticky volí menší zlo ve prospěch dvou hlavních stran (Budge 2004: 370). Například propočty pro volby v roce 2005 odhadují, že s použitím proporčního systému kandidátních listin by se strana navrátila do parlamentu se 140 mandáty, zatímco dosavadní volební systém přidělil liberálním demokratům 62 mandátů (Norris, Wlezien 2005: 9).

Během volební kampaně v roce 1997 strana uzavřela dohodu s labouristy o ústavní reformě, jejíž součástí byl příslib uskutečnění referenda o zavedení poměrného volebního systému (Boothroyd, 2001: 148). Zatímco liberální demokraté byli nakloněni variantě nejčistšího poměrného systému jednoho přenosného hlasu (STV), řada labouristů se vyjadřovala ve prospěch systému alternativního hlasování (AV). AV sice náleží mezi většinové volební systémy, je však zároveň považován za spravedlivější z hlediska přerozdělování hlasů a tudíž jediný skutečně většinový (Klíma 1998: 223). Jenkinsova komise doporučila v roce 1998 aplikaci smíšeného volebního systému (AV Plus), pomocí kterého by bylo přibližně 80 % členů Dolní sněmovny voleno většinovým systémem alternativního hlasování a zbylí členové by byli zvoleni korektivním doplněním na základě stranických kandidátních listin v 65 vícemandátových obvodech (Álvarez-Rivera 2008). K reformě však nedošlo a zůstala pouhou součástí volebního manifestu labouristů.

13. VLIV LIBERÁLNÍCH DEMOKRATŮ NA TYP STRANICKÉHO SYSTÉMU

Erozi archetypu britského poválečného bipartismu se zabývá řada autorů, kteří se shodují na komplikované definovatelnosti zdejšího stranického systému. Úpadkem třídního hlasování, rozvolněním vazeb voličů na stranické subjekty a navýšením preferencí třetím stranám došlo k oslabení sdíleného monopolu dvou hlavních stran na podporu voličů. Zatímco liberální demokraté, ale také další minoritní strany, jsou odměňováni vzrůstajícím podílem voličské podpory, stále se jim nepodařilo ohrožit výsostné působení dvou hlavních stran ve Westminsteru. Podle Davida Lynche a Roberta Garnera jsou to právě úrovně subnárodních, lokálních a evropských voleb, kde jsou patrné změny vzorců stranické soutěže a spolupráce zřídka kdy připomíná bipartismus. Podle stejných autorů však bipartismus na úrovni westminsterské stále přetrvává. Dále tito autoři konstatují, že právě míra disproporce mezi těmito zmíněnými úrovněmi a rovinou národní legislativy a exekutivy, může mít destabilizující účinky na britský politický systém (Lynch, Garner 2005: 533).

13.1 Problém s typologií?

Poválečná kombinace faktorů systému FPTP a silné stranické a třídní příslušnosti produkovala situaci, kdy dvě hlavní strany získávaly ve volbách v letech 1945 – 1970 dohromady průměrně 91, 2 % podpory voličů. Poměr sil mezi stranami tak odpovídal Blondelovu dvoustranickému systému, kdy dvě hlavní strany získávají ve volbách okolo 90 % hlasů, u moci se střídají dvě strany a ani jedna z nich nezaujímá dominantní postavení (Klíma 1998: 162). V období po roce 1970 došlo k oslabení dvoustranického systému, podle mnohých autorů však nebyl stále překonán.

Nabízí se varianta Blondelova systému dvou a půl stran, případně Sartoriho systému predominantní strany. Obojí označení se zdá být problematickým a nepanuje kolem nich dostatečný konsensus. Současný kombinovaný zisk dvou hlavních stran (67, 6 % po volbách 2005) je ukazatelem, že minimálně v rovině voleb je bipartismus překonanou záležitostí (Lynch, Garner 2005: 537).

Liberální demokraté se stali podstatným soupeřem v britské politice, stále však nejsou jejich volební výsledky srovnatelné s výstupy dvou hlavních stran, což znemožňuje označit systém jako vícestranický. Stejně tak je problémové zvolit označení systému dvou a půl stran, pokud bereme v úvahu sílu stran na úrovni legislativy a exekutivy. Dvě hlavní strany jsou schopny vládnout samy, aniž by bylo zapotřebí získávat podporu strany třetí. Postavení liberálních demokratů zde není, z hlediska jejich vlivu na konkurenční vztahy stran na legislativní a exekutivní úrovni, srovnatelné například s německými svobodnými demokraty FDP, jež jsou častými účastníky koalic (Lynch, Garner 2005: 537).

Vládní účinkování labouristů od roku 1997 je považováno Philipem Lynchem a Robertem Garnerem za postavené na příliš křehkých základech, než aby se dalo uvažovat o systému predominantní strany (srov. Chytilík 2005: 70). Svá tvrzení podkládají argumentem silné labouristické závislosti na existenci rozdělené opozice a designu volebního systému. Proto se tyto autoři přiklánějí v otázce britského stranického systému na legislativní a exekutivní úrovni k označení bipartismus. Dále se k britské stranické politice vyjádřili pomocí empirických charakteristik, kterými jsou labouristická dominance nad Westminsterem v důsledku zaujmutí široké pozice nad středem politického spektra, přetrvávající slabost konzervativců a rekordní výsledky liberálních demokratů (Lynch, Garner 2005: 538).

13. 2 Zvyšující se role liberálních demokratů a *křehkost* britského bipartismu

Na základě ukazatele efektivního počtu stran zúčastněných ve volbách pro období 1974 – 2001 se stejní autoři domnívají, že na celonárodní volební úrovni se nejedná o dvoustranický systém. Jinak vyznívá dopad volebních výsledků na složení parlamentu, kdy indikátor efektivního počtu parlamentních stran umožňuje tvrzení, že dvoustranický systém na westminsterské úrovni stále přežívá (Lynch, Garner 2005: 540).

Situaci, kdy po volbách v roce 1992 zasedlo v Dolní komoře devět stran a třetí strana dosáhla téměř na 25 % hlasů, označuje Michal Klíma jako *duopolitický systém*. Tento název podle něj odráží vhodněji realitu systému dvou stran, kde se sice dvě hlavní strany střídají u moci bez podpory dalších stran, nicméně vzniká nezanedbatelný prostor pro působení stran menších (Klíma 1998: 160).

Liberální demokraté jsou schopni apelovat na konzervativní voliče a v současné době ve zvyšující se míře také na voliče labouristů. Přispívají tak k rozděleným hlasům opozice, nepřímo napomáhají vládním stranám udržovat jejich predominanci a v podstatě tak ve velké míře působí na rozložení sil v rámci britského stranického systému.

Pippa Norrisová se nedomnívá, že by se v souvislosti s nárůstem relevance liberálních demokratů britský stranický systém stal vícestranickým. Zvýšená role liberálních demokratů se projevila, kromě období 1977 – 1979, kdy liberální demokraté podporovali vládní labouristickou menšinu, také před volbami 1997. Omezila se na pouhý formální volební pakt, jehož účelem bylo zvýšení pravděpodobnosti nahrazení konzervativců ve vládě. Na základě vlastností britského systému, jimiž jsou monopol na účast ve vládě jedné ze dvou hlavních stran a schopnost volebního systému přidělovat dvěma hlavním stranám většinu parlamentních mandátů, je fungování systému stále shodné s kritérii bipartismu a to navzdory neustále klesajícímu kombinovanému podílu dvou hlavních stran na zisku voličských hlasů. To potvrzuje teorii Maurice Duvergera o schopnostech volebního systému FPTP produkovat bipartismus i za ztížených okolností, jako je zvyšující se podpora třetím stranám, v britském případě liberálním demokratům (srov. Chytilík 2005: 72).

Nedokonalou vládní alternací, panující v Británii od roku 1979, si systém vysloužil označení *upadající bipartismus*. Norrisová zároveň nepopírá možnou erozi bipartismu, která by byla pravděpodobnou verzí v případě prosazení proporcionálnějšího volebního systému. V případě zavedení smíšeného volebního systému, tak jak jej navrhla Jenkinsova komise, by

role třetí a dalších stran stoupla a navodila multipartismus, tak jak je to doložitelné na příkladu Nového Zélandu, který zavedl smíšený systém v roce 1993 (Norris 1997).

Vliv liberálních demokratů na politickou agendu vládnoucích stran je diskutabilní. Labouristé zaujali aktivní postoj k otázkám volební a ústavní reformy, které dlouhodobě charakterizovaly agendu liberálních demokratů. Neexistují však žádné objektivní ukazatele, které by prokázaly vliv liberálních demokratů na agendu vládních stran a řada autorů může jejich vliv zpochybnit. Příkladem je studie, která potřebu labouristů reformovat se přisuzuje v mnohem větším měřítku tlaku vytvořeném sérií volebních vítězství konzervativců (Norris 1997).

Lze ale usuzovat, že dvoustranický systém typický pro westminsterskou politickou praxi, je minulou záležitostí, hovoříme-li o lokální politické rovině a celobritské volební úrovni, kde došlo k velkým změnám ve vzorcích stranické soutěže, nepravidelné volební podpoře dvěma hlavními stranám, stejně jako nárazovým lokálním podporám menším stranám. Změna situace v britské volební aréně tak dala nejen třetí, ale i dalším stranám, moc ovlivnit strategii a taktiku labouristů a konzervativců (Norris 1997).

13.3 Závislost liberálních demokratů na strategii hlavních dvou stran

V neprospěch liberálních demokratů hovoří nejen design volebního systému, ale rovněž celková architektura britského soutěživého stylu *adversarial politics*, kdy jsou třetí strany v důsledku stylu parlamentních procedur nebo strategie médií, do určité míry znevýhodněny. Pozornost médií je zcela zaměřena na dvě hlavní strany, zatímco strany ostatní jsou odkázány na své místo na výsluní publicity pouze ve specifických obdobích, jako jsou doplňující volby do parlamentu (Stevenson 1990: 47). Stejně tak se úspěch třetích stran odvíjí ve velké míře v závislosti na hlavních stranách. Příliv podpory liberálů během 60. let nebo v průběhu let osmdesátých byl důsledkem úpadku dvou hlavních stran v nemilost voličů. Ohrožením liberálů tedy byla ta období, kdy silná konzervativní strana čelila obrozujícím se labouristům (Stevenson 1990: 41).

S aplikací strategie *New Labour*, kdy se labouristé posunuli směrem ke středu a téměř tak zastínili ideologickou linii liberálních demokratů vyvstala otázka, do jaké míry tím bude ohroženo působení strany a její identita. Liberální demokraté se ocitli v sevřeném postavení mezi novými labouristy, kteří se během voleb 1997 posunuli doprava a konzervativní stranou, u níž byl před volbami 2001 rovněž zaznamenán posun ke středu pravolevé škály. Tato

situace, označována jako *neoliberální konsenzus*, je srovnatelná s obdobným dostředivým politickým stylem 50. let, *sociálně demokratických konsensem* (Budge 2004: 444). Může však znamenat ohrožení pro liberální demokracii, pro něž je proto podstatné profilovat se jako alternativní síla, která bude oslovovat voliče specifickými tématy. Příkladem vybraného zájmu liberálních demokratů je otázka životního prostředí nebo prosazování jednotné měny a vyšších veřejných výdajů v 90. letech (Budge 2004: 441).

Od roku 1997 strana veřejně ohlásila svou spřízněnost s labouristy. Liberální demokraté začali být voliči vnímáni jako bližší labouristům, což postupně vyústilo v prolomení neschopnosti strany lákat labouristické voliče a přeměnu jejich hlasů na nebývalých 11 mandátů v roce 2005. John Curtice označuje liberální demokracii jako stranu levého středu, bojující o tytéž voliče jako labouristé a schopnou sbírat protestní hlasy obou hlavních britských stran. Stejně tak upozorňuje na těžce odhadovatelný postup strany v případě, že by nadcházející volby v roce 2008 – 2009 nevyprodukovaly žádné straně dostatečnou parlamentní většinu (Curtice 2007: 120).

Liberálové / Liberální demokraté vnímání jako strana bližší -						
	1983 (%)	1987 (%)	1992 (%)	1997 (%)	2001 (%)	2005 (%)
konzervativcům	53	54	44	18	10	19
labouristům	34	37	38	56	71	55
nikomu z nich	13	10	18	19	19	27

Tabulka 12. Data: Curtice 2007.

V roce 2005 kombinovaný zisk dvou hlavních stran tvořil 67, 6 %, což je nejnižší ukazatel od roku 1918. Podpora labouristů činila 35 %, což po započítání volební účasti tvoří pouhých 22 % elektorátu. V obou případech se jedná o nejslabší volební výkony vládní strany v době moderní politiky (Electoral Commission 2005). Právě zvyšující se relevance strany liberálních demokratů v souvislosti s těmito volbami a zvýšení možnosti, že by liberální demokraté byli potřební pro vytvoření koalice v zablokovaném parlamentu, donutila jejich leadera Charlese Kennedyho k přezkumu vystupování strany, včetně nutnosti přehodnotit její umístění na pravolevé škále vzhledem k ostatním stranám. Otázkou je, zda si má strana v záležitostech typu zdaňování a veřejných výdajů zachovat svou současnou pozici nalevo od labouristů, nebo zda se posunout zpět k politickému středu a obhajobě klasického liberalismu tak, aby strana byla schopna imponovat konzervativním voličům (Norris, Wlezien 2005: 9). Jednou z prognóz budoucího vývoje je posun labouristů v čele s Gordonem Brownem zpět doleva v otázkách zabezpečení a blahobytu a otevření prostoru pro konzervativce, kteří by se

posunuli směrem ke středu socioekonomického spektra. Tato situace by mohla ohrozit pozici liberálních demokratů.

Pro budoucí úspěšné účinkování třetí strany je třeba rozhodnout, zda je pro stranu výhodnější oslovovat konzervativní nebo labouristické voliče. Z hlediska demografického uspořádání volebních okrsků se nabízí jako účelovější snaha o apel na voliče labouristů, vzhledem k tomu, že v jejich okrscích žije v průměru o 6000 voličů méně než v obvodech konzervativců (viz Honzák 2005: 6). Straně by tak k zisku mandátů stačil menší počet hlasů.

14. Závěr

Liberální demokraté se navzdory obavám z roztržitosti politického středu stali jedinými relevantními následníky liberální tradice, zatímco ostatní dvě formace vzniklé z rozpadu předchozího uskupení Aliance zanikly, případně fungují pouze na lokální politické úrovni. Původní ambice předsedy strany Paddyho Ashdowna o posunu liberálních demokratů na pozici jedné ze dvou hlavních britských stran nebyla naplněna, přesto strana sehrává stále výraznější roli v britském stranickém systému.

Z hlediska stranické teorie se jedná o stranu individuálního zastoupení s tendencí zastupovat spíše heterogenní střední třídu, jejíž voličské jádro se však ve srovnání s dvěma hlavními stranami nedá považovat za příliš početné. Strana je schopna těžit z protestního hlasování a z rozvolňování vazeb mezi dvěma stranami a jejich tradičním elektorátem. Disponuje stabilní podporou v oblastech keltských periferií, postupně ale dochází ke snižování poměru zvolených členů Dolní sněmovny za tyto oblasti v rámci celkového počtu liberálně demokratických poslanců. Volební systém penalizuje liberální demokraty jakožto třetí sílu s nerovnoměrnou koncentrací regionální podpory. V současnosti jsou liberální demokraté výraznými soupeři konzervativců na jihozápadě území s nedávno nabytou schopností vítězit na severu Anglie na úkor labouristů. Pozitivní je pro stranu schopnost těžit z mnohem silnějšího postavení na lokální úrovni při parlamentních volebních kláních.

Role liberálních demokratů v celostátním stranickém systému je stěžejní, pokud uvažujeme schopnost strany apelovat na voliče jedné či druhé hlavní britské strany. Mají tendenci oslabovat volební výsledky stran odčerpáváním jejich volební podpory a přispívají

k výhodě vítězné strany těžící z rozdělené opozice. Šance labouristů nebo konzervativců na vítězství ve volbách je tak do určité míry ovlivněna momentální schopností liberálních demokratů odčerpávat podporu té či oné hlavní strany. Ve volbách v letech 1992 – 2001 se liberální demokraté úspěšněji prosazovali spíše proti konzervativcům, což se však stalo pro stranu stále složitější, vzhledem k tomu, že její ideologický prostor na socioekonomické ose blíže ke konzervativcům obsadili postupně labouristé. Ve volbách 2005 prolomili liberální demokraté svou letitou neschopnost prosazovat se v labouristických obvodech, poté co zaujali levicověji smýšlející voliče reagující na posun labouristů k catch-all straně. V těchto volbách se dále projevilo taktické protilabouristické hlasování a to navzdory zvýšené ideologické vzdálenosti mezi konzervativci a liberálními demokraty. Negativem voleb 2005 je pro stranu liberálních demokratů fakt, že ve prospěch konzervativců přišla o více mandátů, než kolik od nich získala.

Spolupráce s labouristy se začala projevovat nejprve na úrovni lokálních vlád a narůstala v souvislosti s očekáváním voleb 1997. Kooperace a možnost koalice nebyla připravována veřejně, protože hlavní úlohou liberálních demokratů bylo co nejvíce oslabit volební zisk konzervativců. Taktické protikonzervativistické hlasování by však nebylo efektivní, pokud by se strany labouristů a liberálních demokratů navenek profily jako spřízněné. Blízkost s labouristy po vzájemné spolupráci předcházející volbám 1997 vyústila ve společnou přípravu volební reformy, kdy liberální demokraté uplatnili finálně vůči labouristům pouze minimální vliv. Snaha zastávat regulérní opozici a distancovat se od *New Labour* se projevila pozvolně klesajícím konsenzem při hlasování během parlamentního funkčního období 1997 - 2001. Liberální demokraté se postupně vymezili jako středolevá alternativa labouristů oponující v otázkách války v Iráku, školních poplatků nebo financování zdravotnictví. Tím si postupně získali podporu levicově smýšlejících labouristických voličů, která nabyla bezprecedentního rozměru ve volbách 2005.

Aby liberální demokraté transformovali svůj vliv z úrovně voleb také na parlamentní rovinu, je zapotřebí oslovovat jak labouristické, tak konzervativní voliče. Zatímco do roku 1997 strana těžila z ideologické blízkosti s labouristy a taktického hlasování voličů přejících si výměnu konzervativců ve vládě, po volbách prošla strategie strany významnou revizí. Historická slabost konzervativní strany přiměla liberální demokraty zaměřovat svůj apel na oblasti, ve kterých podpora konzervativců slábla. Posun labouristů směrem k pravému středu socioekonomického spektra, které zanechalo třetí stranu po levici labouristů, však přinesl liberálním demokratům problémy účinně oslovovat voliče z pravého středu.

Projevem podřízeného postavení liberálních demokratů a jejich závislosti na účinkování hlavních stran je fakt, že strana nejvíce profituje z protestního hlasování v období nespokojenosti s politikou labouristů případně konzervativců. Šancí, jak změnit své postavení v britské stranické politice, je podmínění podpory jedné ze stran v případné menšinové vládě změnou volebního systému. Současný disproporční většinový systém je hlavní překážkou přechodu ze současného dvoustranického systému na multipartismus, případně koncept *dvou a půl stran*, který by liberálním demokratům umožnil koaliční angažmá.

Svémi stále se zvyšujícími volebními zisky strana liberálních demokratů napomáhá chodu britského systému *připomínajícímu* systém predominantní strany, založenému na křehkých faktorech zvyšující se volatility britských voličů a logice systému *first past the post*. Z tohoto důvodů se někteří autoři zdráhají označit britský stranický systém dle Sartoriho typologie k systému predominantní strany a volí raději jiné kategorie.

Dvoustranický systém byl sice výrazně oslaben, nicméně na parlamentní úrovni Dolní sněmovny stále přetrvává. V souvislosti se zvyšujícím se zastoupením liberálních demokratů je systém označován jako *upadající* (v případě Pippy Norrisové) případně *erodující* (Philip Lynch a Robert Garner) *bipartismus*. Michal Klíma se vzhledem k zvýšené schopnosti třetích stran uplatňovat svůj vliv přiklonil k označení *duopolitický systém*. V případě devolucí vytvořených parlamentních těles Skotska a Walesu se liberální demokraté prosadili jako koaliční partneři labouristů v rámci zdejších umírněných multipartismů.

Řada autorů se shoduje, že na úrovni volební soutěže se již britský stranický systém nedá nazývat dvoustranickým. Systém relativní většiny je však hlavním důvodem, proč bipartismus neerodoval z legislativní a exekutivní úrovně a liberální demokraté jsou hlavní obětí jeho neustále se zvyšující disproporcionality. Dochází tak k potvrzení duvergeriánské teorie o schopnosti systému *first past the post* udržovat bipartismus, navzdory nepříznivým okolním podmínkám, jako je podpora třetím stranám.

SEZNAM LITERATURY

Álvarez-Rivera, Manuel. 2008. *Election Resources on the Internet*, web (<http://www.electionresources.org>).

Boothroyd, David. 2001. *Politico's Guide to the History of British Political Parties*. London: Politico's publishing.

Boothroyd, David. 1992. *United Kingdom Election Results*, web (<http://www.election.demon.co.uk>)

Budge, Ian. 2004. *The New British Politics*. London: Pearson.

Cable, Vincent. 1996. „Lib-labbery is no mere dalliance.“ *New Statesman* 125, č. 4313, 22 – 23. On-line:

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=2&did=10599141&SrchMode=1&sid=1&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1216808979&clientId=45397>

Cowley, Philip a Stuart, Mark. 2003. „Labour in disguise? Liberal Democrat MPs, 1997 – 2001.“ *British Journal of Politics and International Relations* 5, č. 3, 393 – 404.

Curtice, John. 2007. „New Labour, New Protest? How the Liberal Democrats Profited from Blair's Mistakes.“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 117 – 127.

Curtice, John. 2001. „The 2001 election. Implication for the Liberal Democrats.“ *Journal of Liberal Democrat History* 32, č. 1, 3 – 5.

Deacon, Russell. 2007. „From Government to Opposition and Then Back Again?“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 156 – 164.

Denver, David. 2003. *Elections and voters in Britain*. New York: Palgrave Macmillan.

Electoral Commission. 2005. *Election 2005: turnout: the 2005 general election*. (<http://www.electoralcommission.org.uk/about-us/2005researchreport.cfm>).

Grayson, Richard, S. 2007. „Introduction. Analysing the Liberal Democrats.“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 5 – 10.

Havlík, Vlastimil, Šedo, Jakub a Čaloud Dalibor. 2004. „Systémy poměrného zastoupení.“ In: *Volební systémy*. Eds. Chytilík, Roman, Šedo, Jakub. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Harison, Lisa. 2007. „How 'Local' are the Liberal Democrats? Recent Evidence from Electoral Performance and Campaigning.“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 139 – 146.

Henig, Simon a Baston, Lewis. 2002. *The political map of Britain*. London: Politico's publishing.

Honzák, Radek. 2005. „Zajímavější než jsme čekali: volební kampaň ve Velké Británii.“ *Mezinárodní politika* 29, č. 7, 5 – 7.

Chytilek, Roman. 2005. „Spojené království Velké Británie a Severního Irska“. In: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Eds. Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Chytilek, Roman. Praha: Portál.

Chytilek, Roman a Hušek, Petr. 2004. „Většinové volební systémy“. In: *Volební systémy*. Eds. Chytilek, Roman, Šedo, Jakub. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Johnston, Ron, Pattie, Charles a Rossiter, David. 2005. „The Election Results in the UK Regions.“ *Parliamentary Affairs* 58, č. 4, 786 – 801.

Kimber, Richard. 2001. *Results and Analysis*, web (<http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/e01/results.htm>).

Klíma, Michal. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.

Kopeček, Lubomír. 2005. „Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě.“ In: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Eds. Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Chytilek, Roman. Praha: Portál.

Laffin, Martin. 2007. „The Scottish Liberal Democrats.“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 147 – 155.

Lynch, David a Garner, Robert. 2005. „The Changing Party System.“ *Parliamentary Affairs* 58, č. 3, 533 – 554.

Milne, Kirsty. 1997. „Softly, softly, catchee monkey.“ *New Statesman* 10, č. 471, 10 – 12.

On-line:

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=16004250&SrchMode=2&sid=7&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1216809514&clientId=45397>

Norris, Pippa a Wlezien Christopher. 2005. „Introduction. The Results of the May 2005 British General Election: A Tepid Blair Victory?“ In: *Britain Votes 2005*. Eds. Norris, Pippa, Wleizen, Christopher. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa. *Everyone leaves with a balloon from the party with few losers*. Financial Times, May 7, 2005.

Norris, Pippa. 1997. *Electoral Change Since 1945*. Oxford: Blackwell.

Stevenson, John. 1990. *UK political parties since 1945*. New York: Philip Allen.

Randal, Ed. 2007. „Yellow versus Orange—Never a Fair Fight: An Assessment of Two Contributions to Liberal Politics Separated by Three-quarters of a Century.“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 40 - 49.

Rosenbaum, Martin. 1997. „A pact that dare not speak its name.“ *New Statesman* 10, č. 439, 28 – 29.

Russell, Andrew, Fieldhouse, Ed a Cutts, David. 2007. „*De facto Veto? The Parliamentary Liberal Democrats.*“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 89 - 98.

Taylor, Matthew. 2007. „The Birth and Rebirth of the Liberal Democrats.“ *The Political Quarterly* 78, č. 1, 21 - 31.

Taylor, Peter, J. a Flint, Colin. 2000. *Political geography: world-economy, nation-state and locality*. Harlow: Prantice Hall.

SEZNAM PRAMENŮ

Adam Carr's Election Archive, on-line (<http://psephos.adam-carr.net>)

BBC. 1999. *Blair considered coalition after 1997*, 16 Nov 1999, on-line (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/522526.stm).

BBC. 2005. *Liberal democrats targets*, 23 May 2005, on-line (http://news.bbc.co.uk/2/shared/vote2005/html/gainsandlosses_ld.stm)

Electoralgeography.com
(<http://www.electoralgeography.com>)

Liberal Democrats. 2008. *Elections 2008. Results Summary*, on-line (<http://www.libdems.org.uk/news/elections-2008-results-summary.14276.html>).

The Economist. 1994. *Roots of rivalry*, 5 Mar 1994, on-line (<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=11&did=374064&SrchMode=1&sid=8&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1216809680&clientId=45397>).

The Liberal Party. 2008. *Elected Councillors*, on-line (<http://www.liberal.org.uk/docs/cllrs.htm>).

United Kingdom Parliament 2008. *Local elections 2008*, 12 Jun 2008, on line (<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2008/rp08-048.pdf>)

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1. Výsledky voleb 1992 a distribuce mandátů	s. 10
Tabulka 2. Výsledky voleb 1997 a distribuce mandátů	s. 13
Tabulka 3. Hlasování LD ve druhém a třetím čtení, 1997 – 2001	s. 16
Tabulka 4. Výsledky voleb 2001 a distribuce mandátů	s. 17
Tabulka 5. Volební zisky L/LD před/po vládě labouristů	s. 18
Tabulka 6. Obvody, v nichž se LD umístili na druhém místě, volby 2001	s. 19
Tabulka 7. Podíl oblastí keltské periferie na volebním zisku LD	s. 19
Tabulka 8. Výsledky voleb 2005 a distribuce mandátů	s. 21
Tabulka 9. Změny v hlasování v obvodech s muslimskou menšinou 2001/2005	s. 23
Tabulka 10. Změny v hlasování v obvodech dle studentské populace 2001/2005	s. 23
Tabulka 11. Geografická struktura mandátů LD	s. 24
Tabulka 12. Vnímání LD blíže k labouristům/konzervativcům	s. 38
Graf 1. LD hlasující s konzervativci/labouristy, 1997 – 2001	s. 17
Graf 2: Hlasování LD s konzervativci/labouristy, 1992 – 2001	s. 20
Graf 3: Rozdíly ve volební podpoře dle typu volebních obvodů 2001/2005	s. 22
Obrázek 1. Volební podpora v lokálních volbách v letech 1979 – 2008	s. 26
Obrázek 2. Volby 2005: mapa volební podpory 2006	s. 32